Ribniška suha roba v lesni domači obrti

Janko Trošt

Naša najstarejša in množično najštevilnejša, hkrati pa tudi zelo svojska domača obrt v Sloveniji je izdelovanje lesenih predmetov pod značilnim imenom »suha roba«. Navadno se ji pritika še domovinska inačica »ribniška«, ker obsega pojem Ribnica, ne samo prijaznega trga skrajne zahodne Dolenjske, ampak tudi velik del njegove okolice, ne toliko na jug proti Kočevju, tem več pa proti zahodu in severu. Ljudje splošno govore, da so doma »od Ribnice«, pa naj imajo tudi po več ur hoda do nje, ali pa označujejo to z Ribniško dolino, čeravno jim leži dom daleč na hribovitih Slemenih.

Vse do danes se je v teh krajih obdržala lesna domača obrt in ostala po številnih domovih delo, ki ga niso nikdar omejevali nobeni obrtni zakoni. Vedno je rasla kot »cvetka na prosti livadi umetniške dejavnosti našega preprostega človeka«.[1] Skozi stoletja se je znala prebijati v življenje izven vsakega zunanjega vpliva. Nikdar v svojem obstoju ni dosegla kakega posebnega viška v zunanjem oblikovanju svojih izdelkov ali si morda priborila novih izkušenj v kakovosti ali številčnosti izdelovanja. Kakor so se ohranile na nji vse bistvene značilnosti oblik, prav tako je ostal neizpremenjen tudi način in delovni postopek glavnih njenih strok z vsem preprostim orodjem vred. Njeni glavni predstavniki: rešeto, škaf in žlica, so obdržali svoje najprvotnejše oblike in njih prvine; prav taka je ostala tehnična obdelava lesa z uporabo najpreprostejšega ročnega orodja, to je žage, sekire, rezilnika in noža. Več orodja suhorobar skoro ne pozna in ga tudi ne potrebuje, ker se v svojem delu naslanja predvsem na cepkost lesa. To lesno lastnost pa zna izrabiti s svojim preprostim orodjem do občudovanja vrednih sposobnosti.

Nikakor ne smemo iskati pričetkov lesne domače obrti le na ozemlju Ribnice in njene okolice. Tu je pač sčasoma zavzela le večji življenjski obseg, ki so ji ga določali posebni gospodarski pogoji pokrajine.

Še nekako do konca prejšnjega stoletja je bila ribniška lesna domača obrt sklenjeno povezana z ostalimi kraji Notranjske in Gorenjske, kjer so jo pozneje izpodrinile nove gospodarske razmere. Od reke Kolpe in Roga, kjer je bila doma med Kočevarji, so se njene zvrsti raztezale od današnjega jedra na Lož in Bloke, čez Rakek in Planino na Logaško planoto, na Hotederščico, Ćodovič in Črni vrh, kjer je še ohranjena. Od tod je prehajala čez Zadloge v Idrijsko hribovje na Vojsko in proti Cerknemu ter v Selško in Poljansko dolino.[2] V tem velikem loku je ostal odrezan le Bohinjski kot s svojim škafarstvom, blejska okolica in Lesce. Nagli razvoj industrije v XX. stoletju je močno zavrl delovanje nekdaj tako množično zajete lesne domače obrti, ki se je umaknila gospodarski preusmerjenosti prebivalstva, da so ostala še živa redka in močno okrnjena žarišča: Ribnica, Črni vrh in Bohinj. Medtem ko je proizvodnja izdelkov te hišne obrti v okolici Črnega vrha in Bohinja danes že močno upadla, zavzema na meji med Dolenjsko in Notranjsko še vedno znaten obseg. Ta dejavnost pomeni ljudstvu v teh krajih najvažnejšo

gospodarsko panogo, ki mu mora dopolnjevati prepičle dohodke majhnih in razdrobljenih kmetij, to je skopo odmerjene in malo rodovitne zemlje.

Kakor je še danes v navadi po osamljenih kmetijah, kjer si morajo pomagati sami z enostavnejšimi izdelki, da si nasade kmetijsko orodje in popravijo okvarjeno, je bilo tem bolj potrebno to v časih, ko so bili lesni izdelki še redko tržno blago. Redka je kmečka hiša, ki ne bi imela skobelnika ali vsaj rezilnega stola in nekaj najpotrebnejšega orodja. Še redkejši je v Sloveniji kmet, ki bi si sam ne znal nasaditi sekiro, lopato ali popraviti grablje, vile in podobno, kar bi mu ljudje že šteli v sramoto. V tem večji meri je bil kmet navezan na svojo lastno pomoč v nekdanjih časih, zlasti v krajih, kjer je imel na razpolago dovolj primernega lesa. Torej je bilo izdelovanje lesenih predmetov prvotno namenjeno le domači uporabi. Zato moremo iskati pričetkov naši lesni domači obrti samo v tej smeri, ki je še do zadnjih desetletij zajemala širok pokrajinski pas Dolenjske in Notranjske, zaobrnjen proti Gorenjski in se je sklenjen končal pri Škofji Loki s presledkom naravne gorske pregrade pa v skrajnem zahodnem kotu Gorenjske, v Bohinju. Pri tem delu se je spretnejši vadil in spoznaval lastnosti lesov, kar mu je znatno lajšalo zahteve novih in bolj sestavljenih predmetov. Te je v toku časa izumil sam ali jih je opazil kjer koli in spretno presadil na domača tla. Toliko suhorobarskega znanja smemo pričakovati po vseh krajih, kjer je bil ljudem na razpolago les, ker je to še danes v navadi.

Za posodje, ki ga danes v veliki meri izpodriva pločevina, je nekdaj mogel rabiti samo les, ki ga je bilo povsod na pretek. Prvotno število lesenih izdelkov se je naglo množilo, ko izdelovanje ni bilo več omejeno samo na domačo rabo, ampak začelo dobivati vrednost kot tržno blago. Posameznim izdelkom so se priključile daljše ali krajše vrste podobnih, novih in narejenih po želji kupcev, kar tudi ni moglo ostati brez vsakega vpliva na zunanjo ličnost. Zaradi tega imamo celo vrsto škafov in rešet, ki vsako rabi svojemu namenu in ustreza zahtevam različnih krajev. Z izdelki, ki so zahtevali več strokovne sposobnosti izdelovalca, je bila tem lažja kupčija, ker niso našli in imeli toliko posnemalcev. V tem pogledu je med suho robo rešeto najbolj zahtevno, zaradi tega je ta izdelek doma le na ribniških tleh, od koder je pohajal in še danes hodi daleč v svet.

Prvotne stroke so se s časom tako razmnožile, da ni en sam izdelovalec zmogel vseh hkrati. Dovolj dela in zaslužka je imel, če se je pečal z eno samo zvrstjo. Zato se bavi vsaka hiša le z eno samo stroko, ki je v njej preživela cele rodove. Celò obodarstvo in podnarstvo, ki služita le enemu izdelku, sta vedno ločena po hišnih obratih in se nikdar ne izpopolnjujeta pod isto streho. Napačno je tudi mnenje, da so stroke ločene po vaseh, da ena izdeluje n. pr. samo obode, druga samo škafe itd. V eni vasi lahko nastopa več strok hkrati. V Sodražici izdelujejo obode, žlice in kuhalnice, se bavijo z ročnim mizarstvom, strugarstvom, pletarstvom in rešetarstvom. V Zamostecu so doma obodarska, posodarska, strugarska in pletarska stroka, po drugih vaseh le po tri ali dve drugi, redko le ena sama, toda ločene so le po hišah.

Treba pa je pripomniti, da se ne peča sleherna hiša z lesno obrtjo. Ta je last le malih kmetov in kočarjev, malega človeka, ki ga lastna zemlja ne more preživljati. Kmetije, ki so tako velike, da prerede par konj, so to delo že davno opustile, ker lahko zaslužijo s prevozom lesa iz gozda več, kakor pa z izdelovanjem suhe robe.

Lesna domača obrt je na tem ozemlju hišno in družinsko delo, ki zadeva vse člane v enaki meri. Navadno se to delo prične, ko so poljski pridelki pod streho in drva pripravljena za zimo, to je jeseni, in se opravlja vso zimo do spomladi. Redkejši so primeri, ko suhorobar ne prekine z izdelovanjem tudi čez poletje. To so navadno starejši posamezniki, ki niso več za težja poljska ali gozdna dela, pač pa se še lahko ukvarjajo z izdelovanjem suhe robe. Vsaka hišna obrt si čez leto le pripravi za svojo stroko potreben les, da ga ji čez zimo ne zmanjka. To kaže hiša že na zunaj. Pred njo so zloženi zgonti za obode ali se v bližini suše naklane doge za škafe in posodje in podobno.

S pripravljanjem lesa in izdelovanjem lesnih izdelkov porabi vsaka hišna obrt od 200 do 250 delovnih dni na leto, torej dve tretjini leta in ga ji ostane za obdelovanje zemlje le ena tretjina. Ta čas pa malim in razdrobljenim domačijam popolnoma zadošča, ker daje zemlja le en pridelek. Iz tega pa sledi, da je za ribniškega malega človeka važnejši hišni dohodek njegova obrt, ki mu mora kriti tudi vsaj dve tretjini hišnih potreb. Ker jo pa lahko opravlja doma in ob vsakem času, ga nikakor ne ovira, da bi ob njej ne mogel opravljati svojih gospodarskih del. Zanjo lahko porabi vsako prosto uro ali še manj, zaradi tega pravi sam o sebi, da opravlja svoje suhorobarske posle »priskakljaje«, s čimer hoče poudariti, da izrabi zanje vsako prosto uro, ki ga ne veže v gospodarstvu.

Navadno je z delom zaposlena vsa družina. Vsak po svojih močeh in sposobnostih poprime za delo in pomaga domači skupnosti, moški, ženske in otroci. Slednji se že izza mlada priuče temu delu in ga že obvladajo, ko še niso popolnoma dorasli. Tako prehaja vsaka stroka z rodu na rod vedno v enakih okoliščinah in enakih oblikah dela in z enakim orodjem in prav zaradi tega ohranja vedno enako obliko. Ko je delo v pravem teku, začne z njim družina že v zgodnjih jutranjih urah in konča z njim pozno zvečer.

Razčlenitev izdelovanja suhe robe nam pokaže sledeče stroke: obodarstvo, podnarstvo, posodarstvo, žličarstvo in kuhalničarstvo, ročno mizarstvo, orodjarstvo, strugarstvo, pletarstvo, zobotrebčarstvo in rešetarstvo.

Največ zvrsti lesnih izdelkov daje slemensko jedro. Tu so zastopane vse stroke lesne hišne obrti: obodarstvo, podnarstvo, posodarstvo, ročno mizarstvo, strugarstvo in pletarstvo, ki se križajo na obrobju z žličarstvom in kuhalničarstvom ter orodjarstvom. Zobotrebčarstvo pa nastopa krajevno ostro ločeno od ostalih strok in se z nobeno ne križa.

Številčno najmočnejši stroki sta obodarstvo in posodarstvo, ki zajemata vso Ribniško dolino s Slemeni in velik del velikolaškega ozemlja. Žličarstvo in kuhalničarstvo sega od Sodražice in Velikih Lašč še v znaten del ozemlja proti zahodu na Bloško planoto. Podnarstvo je omejeno na bližnjo okolico Ribnice in se vidno krči, ker ga izpodriva žična tkanina in je le še malo hišnih obratov, ki se ž njim pečajo. Ročno mizarstvo in strugarstvo sta v pretežni

meri zastopana v Sodražici in njeni okolici. Strugarstvo že sodi v redno obrt, pa tudi nekdanje ročno mizarstvo vedno bolj uporablja strojno obdelavo lesa in se že polagoma industrializira. Vedno večji obseg zavzema v zadnjih letih pletarstvo s slamo, ličkanjem in vrbjem, medtem ko se košarstvo že močno opušča. Podobno je tudi z orodjarstvom. Najbolj nestalna stroka je zobotrebčarstvo, ki se je že od nekdaj rado ravnalo po boljših ali slabših časih in je temu primerno tudi proizvodnja rasla ali padala. Danes zavzema na severu našega ozemlja znatno število vasi in veliko hišnih obratov, vendar nima bodočnosti, ker bo to stroko slej ali prej zajela industrija.

Najznačilnejša stroka v sklopu suhe robe je rešetarstvo. V ožjem pomenu besede je to samo izgotavljanje dokončnega izdelka — rešeta in njegovih zvrsti, ki sta mu sestavna dela obod in podno. Zaradi tega nista obodarstvo in podnarstvo nič manj samostojni stroki domače obrti, čeravno rešetarstvu le rabita. Ni torej vsak rešetar tudi hkrati obodar ali podnar in narobe, ni treba da bi bil obodar ali podnar tudi rešetar. Ta navadno le pokupi obode in podna pri sosedih ali trgovskih podjetjih in sestavlja iz njih vsakovrstna rešeta. V širšem besednem pomenu pa so rešetarji prodajalci vseh vrst izdelkov suhe robe — krošnjarji. Prvi naziv so dobili po svojem značilnem prodajnem blagu — rešetu, drugi pa po krošnji — potujoči izložbi, ki jo nosijo oprtaje na svojih plečih. Rešetarju-krošnjarju rečejo v Sloveniji kar kratko »Ribničan«, kar ga ne opredeljuje samo po njegovem poreklu, marveč tudi že pomeni njegovo opravilo in poklic.

Z rešetarstvom se bavijo pretežno le prebivalci dolinskih in obrobnih vasi cele Ribniške doline od Jasnice do Boncarja. Severno od Slemen proti Velikim Laščam ni več rešetarjev.

Suhorobarju ni bilo dovolj, da se mu plačata les in delo. Skrbel je od vsega početka tudi za samoprodajo svojih izdelkov. Poleg važne gospodarske naloge, ki so jo imeli rešetarji do poslednje dobe s prodajo suhe robe, so na svojih krošnjarskih potih opravljali tudi pomemben posel potujočih obrtnikov, ki so po kmetijah popravljali staro in pokvarjeno orodje lesne stroke, kar je imelo za splošnost velik gospodarski pomen.

Že od nekdaj se je vsa suhorobarska obrt gospodarsko usmerjala v Sodražico. Do prve svetovne vojne so bili tu redni tedenski sejmi z vsakovrstnimi izdelki te domače obrti, ki so jih prinesli izdelovalci naprodaj. Tu se je vodila tudi pretežna trgovina s suho robo, najsi bo trgovcem ali rešetarjem. Tu so dobili suhorobarji svoje potrebščine: žične tkanine, valjanec za obroče, železje in potrebno orodje. Zato je osrednje težišče vse lesne domače obrti za to ozemlje še danes v Sodražici, ki bo to svojstvo verjetno obdržala v dobi, ko se vse naše gospodarsko življenje preusmerja na osnovi socializma v novi, boljši red.

Zemljepisni oris ozemlja

Kakor že omenjeno, zavzema lesna domača obrt v Sloveniji na ozemlju, kjer se izdeluje ribniška suha roba, največji obseg, saj sega na severu prav do južnih obronkov Ljubljanskega barja, na jugu do Jasnice, nekdanje

ribniško-kočevske meje, na vzhodu jo oklepa višnjegorsko gričevje z Javhami in Malo goro, na zahodu pa poteka meja po Iški do cerkniške Slivnice, čez Blošček in se konča z grebenom Velike gore zopet na Jasnici.

Danes se je obseg te hišne obrti že močno skrčil in mu je jedro le veliki trikot glavnih žarišč: Ribnice, Sodražice in Velikih Lašč. Opira se na široki in razčlenjeni hrbet Slemen z nastavkom na Boncar in Lužarje v Smolarijo, do Sv. Vida in čez Gornjo Kolpo v Rute. Severno od črte Krvava peč—Rob—Raščica—Dobrepolje—Višnja gora pa je ostro zarezana meja med ostalimi strokami in zobotrebčarstvom.

Do nedavnega časa je bila ta obrt še prostranejša, ker je vključevala na jugu roške vasi na pobočju proti kočevskemu mestu, Dobrepoljsko in Struško kotlino na vzhodu, na zahodu pa je segala še v Loški potok in na Bloke.

Vse zvrsti in panoge lesne domače obrti obsegajoča mejna črta bi danes bila približno: Pijava gorica—Grosuplje—Višnja gora—Plešivica—Ilova gora—Dobrepolje—Velike Poljane—Makoša—Dolenja vas—Rakitnica—Zadolje—Dane—Nova Štifta—Gora—Topol—Metlje—Velike Bloke—Sv. Vid—Iška vas—Studenec-Ig—Pijava gorica.

Na ozemlju, ki ga črta obkroža, je nasejanih nad 500 vasi in naselij s približno 38.000 prebivalci in meri okroglo 700 km². Ves ta svet pripada prostrani kraški planoti, ki se začenja južno od Ljubljanskega barja. Glavni grebeni, ki se dvigajo iz nje, jo režejo v značilni dinarski smeri SSV—JJV, tako Mokrc (1058 m), Dolga stran s Sv. Ahacem (769 m), Čušperški greben z Ostrim vrhom (698 m), Javhe s Špičnikom (775 m), Mala gora s Sv. Ano (964 m), na zahodu Velika gora z Ostrim vrhom (1121 m) in Turnom (1253 m) in Blošček (1032 m). Sredi med njimi se kopičijo Slemena z Blatnikom (870 m) in Ortneško razvalino (752 m). V dinarski smeri leže na njej tudi štiri večje in ostro ločene kotline: Račensko polje (390 m) z vzporednimi Lučami (316 m), Dobrepoljsko polje (445 m) s Struško dolino (420 m), Karloviška (Mišja) dolina (514 m) z Robom (460 m) in Ribniško-sodraška dolina (492—540 m). Med dolinami torej ni znatne višinske razlike, medtem ko se dvignejo Loški potok, Bloke in Rute čez 700 m nadmorske višine.

Osnova današnjim geološkim oblikam se je izvršila v zvezi z ostalim Krasom v oligocenski, današnja razčlenitev pa v miocenski periodi, ko se je izoblikovala Ribniško-sodraška kotlina v zvezi s Kočevskim udornim poljem.[3]

Izjema so v sredi celotnega sklopa Slemena, ki spadajo po svojem geološkem sestavu med najstarejše hribine tega ozemlja in so nastala v plitkovodnem marinskem karbonu. Sestavljajo jih rdečkasti, zelenkasti ali modrikasti apnenčasti škrilavci, ki so jih nekdaj šteli v najnižjo stopnjo triasa — v Werfen, ali v werfenske plasti, po novejših izsledkih pa pripadajo mlajši dobi, to je rablju. Zaradi njih imamo po Slemenih veliko živih izvirov, glavna os grebena tudi ne leži v dinarski smeri, marveč od SZ na JV.[3]

Mimo Slemen so kraške posebnosti in značilnosti zastopane na vsem ozemlju, le golega krasa tu ni. Povsod imamo polno vrtač (Struge, Ribniška dolina od Žlebiča do Roga, Loški potok, Bloke), gozdnih kotličev, žlebičja, uval, suhih in slepih visečih dolin, suhih strug, kraških polj, prepadov in ponorov, pogoste so blatne (Tentera) in suhe votline, kapniške in ledene

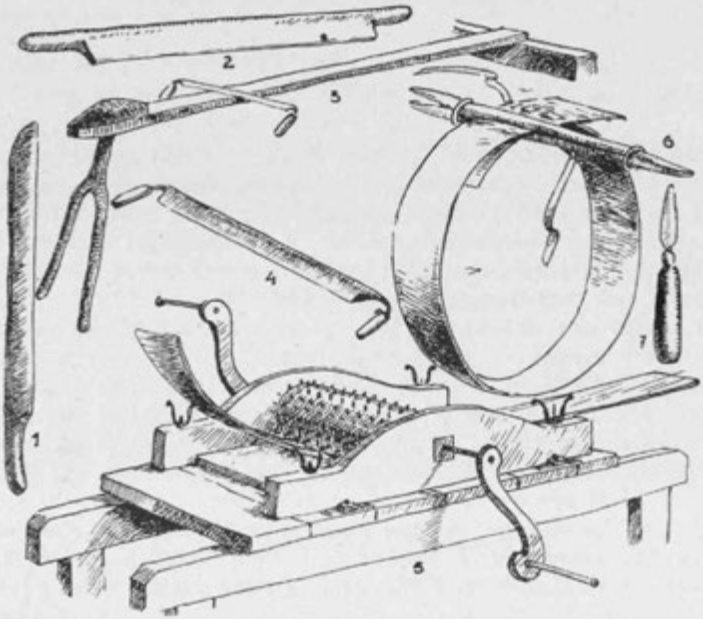

Sl. 1. **Obodarsko orodje iz Globeli nad Sodražico:** 1. klina za cepljenje obodov, 2. leseno »trlo« za klanje zgontov v obode, 3. obodarski stol, 4. »rezivnik«, 5. »mašina« za krivljenje obodov, 6. »klupa« za šivanje obodov, 7. bodilo za šivanje obodov

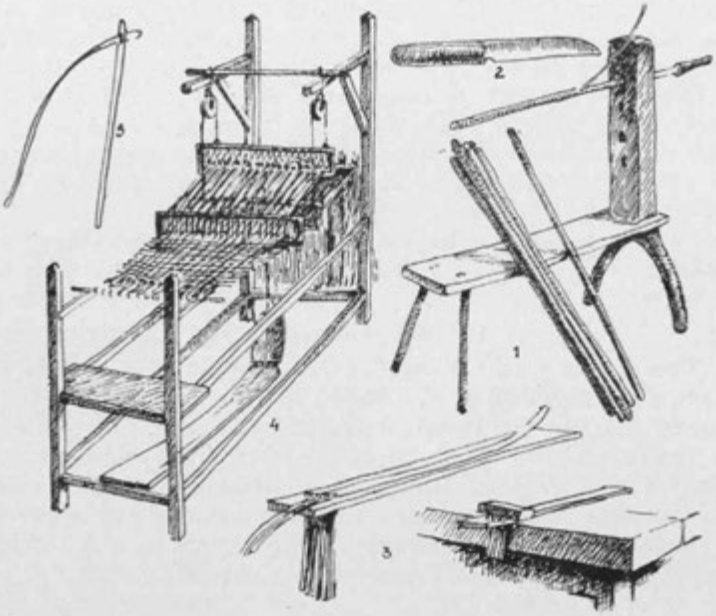

Sl. 2. **Podnarsko orodje iz Bukovce in Sajevca:** 1. »baba« za cepljenje viter, 2. nož »viternik«, 3. »rezir« za obrezovanje viter, 4. statve za tkanje vitrastih poden, 5. lesena igla za vdevanje votka (risal J. Trošt)

jame (Velika gora), presihajoče vode in ponikalnice, debri in kadice (ob izviru Bistrice), strme gorske stene (Ribniški svatje, Velika in Mala bela stena v Veliki gori), skalovje, štrleče kamenje itd.

To je večinoma suh svet, ki ga napajajo in pogosto tudi preplavljajo le dolinske vode. Dobrepoljsko-struška dolina nima tekoče vode. Po Karloviško-robarski kotlini zbere slemenske studence Kolpa-Raščica, ki že pri Ponikvah izgine v zemljo. Tržiščico, ki je odtok severozapadnega pobočja Slemen, požre pri Žlebiču ponor Tentera. Bistrica izvira pod Boncarjem in se v začetku prebija skozi debri in tesni, kjer si je v mehkem apnenčastem dnu z vrtinčenjem izglobila okrogle kadi — Kadice in vijugasto preteče vso dolino ter zaide pri Goriči vasi v nenasitne rupe in skoro neopazno izgine. Po Dolenjskem polju se še vije njena suha struga, ki se napolni le ob poplavah in teče proti kočevski strani. Nekoč je pritekala z Bloške planote in se valila proti Kolpi. Prav kratek tek izpod Velike gore ima Ribnica, ki ima močan izvir, da žene žago. Toda že pri Dolenji vasi usahne med skalovjem široke struge. Ob vznožju južnega dela Velike gore je še značilna ponikalnica Obrh, ki se vijugasto vleče po Rakitniškem polju in ponikne ne daleč od svojega izvira. Izpod Jurjevških stelnikov priteka še Sajevec, ki ima svojo strugo vrezano v globoko plast naplavine sredi Ribniške doline in oddaja svojo vodo Ribnici brez kraških ovir.

Nadmorska lega kotlin in z visokimi gorskimi pregradami omejena pot vplivom jadranskega podnebja povzroča včasih velike razlike v toplini. Mimo Roga je na obeh straneh odprta pot severovzhodnim vetrovom, ki se v Ribniški dolini kaj radi križajo z nadmorskimi. Pozimi prevladuje tu ostra burja, ki se žene čez Boncar na Bloško planoto in kopiči sneg v zamete. Čez Veliko goro si išče potov fen, ki se z veliko silo spušča v kotlino. Poletna toplina zraste tudi do 36 stopinj Celzija, v hudih zimah pa lahko pade prav toliko pod ničlo. Srednja letna toplina je 8,36 stopinj Celzija, medtem ko kažejo januarske izoterme —2,3 do —3,5 stopinj Celzija. Sorazmerno ima Ribniška dolina veliko padavin, do 1600 mm letno, vendar največ spomladi in jeseni, da izstopata Bistrica na južni, Kolpa pa na severni strani Slemen iz strug in preplavljata polja. Poletna suša pa neredko pobere pičli pridelek na plitvi kraški zemlji. Njen donos doseže komaj IV. ali V. stopnjo in so že od nekdaj šteli te kraje med pasivne, ker ne krijejo s pridelki svojih lastnih potreb.[3]

Največja vrednost ozemlja je pač v gozdnati površini.

Na ploskvi, ki jo omejuje zgoraj opisana črta, znaša gozdna površina nad 30.000 ha. Na gozd odpadli odstotek le neznatno presega povprečnega ostale Slovenije, v ribniško-velikolaškem obsegu pa, kjer leži jedro glavnih strok lesne domače obrti, je od 45.920 ha celotne površine porasle 18.839 ha z gozdom, to je okroglo 45 %. To nam jasno kaže, da je tu le gozd glavni vir dohodkov, ker je treba negozdnati površini odšteti velik del zemlje, ki se ne obdeluje in ne donaša ničesar: gmajne, to je večje ali manjše skalnate ploskve, obrasle z ničastim grmičevjem. Ob dolinskih vodah pa so tla močvirna in malo prida.[5]

V pretežni večini je gozdna ploskev raztrgana, najbolj strnjena je po krajih, ki so čimbolj oddaljeni od naselij. Tako pokrivajo hrbet Velike gore le lazi in pašniki, ki se prično pri Travni gori in se raztezajo proti Loškemu potoku in Blokam, medtem ko je njen južni del neprekinjeno gozdnat. Zapadno pobočje Male gore od Žlebiča čez Velike Poljane do Velikih Lašč prekrivajo goličave. Pač pa je gozdnata vsa vzhodna stran in njen južni del, ki sega v Kočevsko. Mokrškemu masivu je pokrito z gozdovi le teme, ki prehajajo v večjih in manjših ploskvah čez Rute v Slemena. Slemenski gozdovi se v številnih krpah vzpenjajo po razčlenjenem pobočju, kjer so jim gosta naselja vkrčila lehe njiv in košenic na ravnice in položnejše lege. Dolinski gozd se razteza le ob Mali gori na levi strani železniške proge od Žlebiča proti Ribnici in še dalje na Dolenjsko polje, kjer pri Jasnici pregradi Ribniško dolino s Kočevsko.

Pravih negovanih gozdov ne vidimo nikjer, čeprav je do osvoboditve pripadal velik del Velike kakor tudi Male gore veleposestvu. Prevladujejo črni gozdovi s smreko in jelko; le malo je še predelov tako v veliki kakor tudi v Mali gori, ki so porasli z listavci. V slemenih raste le smreka (Abies excelsa), ki je v družbi z jelko (Abies pectinata) tudi v Veliki in Mali gori najbolj razširjeno drevo. Zelo redek je bor (Pinus silvestris), ker mu ne prijajo kraška tla, v nižjih legah je nekoliko češči macesen (Larix europea), tu in tam v Veliki gori pa raste tudi še tisa (Taxus bacata). Izmed listavcev je najbolj razširjena bukev (Fagus silvatica). Zelo iztrebljen je že javor (Acer pseudoplatanus), ki ne krije več domačih potreb predvsem strugarstva in ga je že treba uvažati iz drugih krajev. Pogosti drevesi sta še brest (Ulmus montana) in gaber (Carpinus Betulus); v dolinskem gozdu pa sta zastopana pretežno hrast (Quercus sessiliflora) in lipa (Tilia L.), ki tvori sama obsežne gozdne ploskve in je tudi po višinah zelo pogosto drevo. V nižini nastopa v večjih in manjših skupinah breza (Betula verrucosa), redkeje trepetlika (Populus tremula). Vaških bližin in naselij se drži jesen (Fraxinus excelsior), ali pa obroblja gola pobočja višin. Slemena pa dajejo dovolj češnjevega lesa posodarski in strugarski stroki. Vsa prisojna stran Male gore, potegnjena proti Staremu logu s severozahodnimi pobočji Roga, je poleg okolice Grčaric in Gotenice neusahljivi vir lesa, ki ga daje visoko grmičevje leske (Corylus avellana), drena (Cornus Mas), jesena, bresta, moke (Populus alba) in dobrovite (Viburnum montana) za lesno orodjarstvo in pa za izdelovanje viter za lesena podna.

Les, ki pride v poštev za porabo v lesni domači obrti, mora imeti posebne lastnosti in ne raste povsod, zaradi tega se ne da že iz vsakega mehkega lesa cepiti obodov ali dog za posodje itd. Tak les raste le v gostih in od vetra zavarovanih gozdovih po globokih dolinah in vrtačah Velike gore v bližini Jelenovega žleba in Glažute ter deloma še v strmih kotanjah slemenskih reber. Zaradi svojih posebnih lastnosti je imel zahtevni les že od nekdaj skoro dvakratno ceno od navadnega. Gozdne uprave so take predele skrbno varovale pred izsekavanjem in je bil les na razpolago le suhorobarjem.

Tudi iz vsake leskove palice se še ne da odcepiti ali izdreti vitra. Leska, ki je rasla v osojnem kraju, ni za rabo, prav tako ne javor ali bukev za izdelovanje žlic.

Podolja, stisnjena med gozdnate gorske hrbte, imajo le podolžno prehodnost. V prečni smeri je prehodnost zelo ovirana. Niti Mala gora, ki ob prelazih ne doseže znatne višine, nima nobene prometne ceste, ki bi vezala Ribniško dolino z Dobrepoljsko-struško, čeprav meri zračna razdalja med njima komaj 4—5 km. Glavni prometni žili sta železniška proga z Grosupljega do Kočevja in državna cesta, ki vodi iz Ljubljane čez Turjak, Velike Lašče, Ribnico in Kočevje na Reko-Sušak.

Obdelovalne zemlje je tu sorazmerno malo in še ta je zaradi svojega kraškega značaja in klimatskih razmer manj rodovitna. Na vsem ozemlju zavzemata večji obseg le Dobrepoljsko polje in južno od Ribnice Dolenjsko polje. Doline ob vodah so navadno zamočvirjene in polja potisnjena v višje lege, da jih voda ne poplavlja. Okolica Velikih Lašč, Slemena, Velike Poljane, Rob do Krvave peči in v Rute pa imajo polja razdrobljena med gozdovi in senožeti, lazi in pašniki s hribovskim značajem, ki zahteva le ročno obdelovanje. Stroji so le tu in tam uporabljivi. Največji areali zemlje so pod krompirjem, koruzo in zeljem. Povprečni donos na ha je majhen, v višjih legah pa še sorazmerno manjši.

Značilna za te kraje s pasivnim ozemljem je obljudenost, ki je najgostejša v samem jedru suhorobarske obrti. Naselja in vasi so tu gosto nasejana tudi po rebrastih višinah, kljub temu da zemlja ne nudi ljudem dovolj za prehrano. Medtem ko je pred vojno znašala povprečna gostota prebivalstva v kočevskem okraju 36,1 na 1 km², se je tu dvignila na 46,3 prebivalca na 1 km². Samo zaradi tega pa je tudi zemljiška posest silno razdrobljena. Na vsako malo kmetijo od 3—10 ha zemlje prideta tu že dva kočarja od 0—3 ha zemlje z gozdom in gmajno vred.[6] In vendar se je zlasti jedro suhorobarske obrti do pred vojne po višini svoje socialne ravni ostro ločilo od sosednje Kočevske, prirodno rodovitnejše in bogatejše. Na splošno so bile tu velike in premožne vasi z lepimi in udobnimi hišami z urejenimi gospodarskimi poslopji ter udobno notranjo opremo, ki so jasno pričale o splošnem blagostanju prebivalstva, ki si je le s svojo pridnostjo in spretnostjo svojih rok znalo pridobiti nadpovprečnost v primeri s socialnimi razmerami ostalih krajev Slovenije. Treba je tem krajem tudi priznati visoko kulturno raven in naravno nadarjenost prebivalstva, ki je dala tudi slovenski kulturi svoj znaten delež in ne slovi zaman kot slovenska Atika.

V političnem oziru pripada danes suhorobarsko ozemlje trem, oziroma kar štirim okrajnim ljudskim odborom: Kočevju, Grosupljemu, Postojni in Ljubljanski okolici. Že samo njeno jedro je razdeljeno na tri okraje, kar je velika ovira gospodarski enotnosti celotne lesne domače obrti.

Glavna središča suhe robe, ki smo jih že našteli v uvodu kot njena žarišča, so Ribnica, Sodražica in Velike Lašče. Vendar je treba vzeti Sodražico kot poglavitno osredje, ker se semkaj še vedno gospodarsko stekajo vse panoge hišne obrti in je tako izdelovalcem, kakor tudi trgovskemu svetu v tem pogledu najbolj poznana. Ribnica skoraj nima več neposrednih stikov

s suho robo, ker je zavzela važno mesto v gozdni in lesni industriji. Pa jih tudi že davno prej ni več imela in ji je dala le svoje ime. Prav tako so šele v novejši dobi prevzele Velike Lašče nekako gospodarsko središče za suhorobarske izdelke iz krajev severno od Slemen, ki pripadajo po zadnji politični razdelitvi ozemlja pod Grosuplje. Ljubljanski okolici pripadajo le severne vasi, ki se pečajo še z zobotrebčarstvom, druge vrste domače obrti pa tu ni več.

Iz zgodovine

Da je bila Ribnica že v rimski dobi važno križišče cest proti Hrvaški, dokazujejo njih sledovi pri Jasnici in Gotenici, kar potrjuje verjetnost, da so bili ti kraji tudi že obljudeni. V dobi preseljevanja, ki je šlo od Kolpe proti severu in prav tako v obratni smeri od Ljubljane proti jugu, so imeli naši predniki torej dvoje cest, ki sta jih vodili na sedanje ozemlje. Prva je peljala iz Grosupljega ob Mali gori proti Kočevju in Kolpi, druga pa z Blok ob Veliki gori na Gotenico in dalje na Hrvaško. Našli pa so z gozdovi poraslo pokrajino, ki so si jo morali šele s krčenjem polagoma preurediti za svoja stalna bivališča. Redka naselja so potiskali le na vzpetine (Sodražica, Vinice, Zapotok, Slatnik, Breže). Nastanek krajevnega imena Sodražica razlagajo iz besede Stojdrag, podobno Žigmarice iz imena Žiga-Žigmar itd. Možno je, da so prvi naseljenci prinesli nekaj suhorobarske spretnosti s seboj. Značilno za to domnevo je dejstvo, da zahodna Evropa ne pozna jelovih ali smrekovih obodov, ampak samo bukove. Najbližji sosedje na vzhodu so Romuni in pa Ukrajinci, ki uporabljajo za svoje izdelke mehke obode. Bogastvo lesa je torej na prve naseljence lahko vplivalo, da so si to spretnost ohranili.

Turjak je znan iz zgodovine že v IX. stoletju, sledovi Ribnice pa vodijo v konec I. tisočletja, vendar je prvič imenovana v zvezi s Sodražico šele leta 1082. Pod turjaško-ribniškim gospostvom (dominium Rewenicz) se l. 1220 omenjajo naselja Sodražica, Vinice in Breže, toda že 27 let pozneje je v Ribniški dolini (Contrata Reifnitz) imenovana že cela vrsta vasi: Veliki in Mali Zapotok, Vinice, Sušje, Sodražica, Breže, Breg, Gorenja vas, Hrvača, Goriča vas, Dolenja vas.[4]

Ko je l. 1456 izumrl z Ulrikom II. rod Celjskih grofov, katerim je do tedaj pripadalo ribniško gospostvo, je to prešlo na Habsburžane. Prevzel ga je Friderik III (1440—1493). Da je bila suha roba že mnogo prej tržno blago, nam potrjuje loška sejmska listina iz XIV. stoletja, ki jo omenja poleg žita in platna.[5]

Z neprestanimi turškimi vpadi, ki so se pričeli na to ozemlje leta 1469 in jih je bilo do leta 1491 nič manj kakor 22, je ljudstvo gospodarsko zelo trpelo. Požgane vasi z Ribnico in Kočevjem vred se niso mogle dvigniti iz ruševin in si opomoči od gladu. Zaradi tega je izdal cesar Friderik dne 23. oktobra 1492. leta tem krajem poseben patent, ki dovoljuje prosto trgovanje z živino, platnom in domačimi lesnimi izdelki, kar je že njegov naslednik Maksimilijan leta 1493 znova potrdil. Pozneje so bile te pravice še štirikrat potrjene, in sicer v letih 1571, 1596, 1774 in 1780.[11]

Nova svoboščina je Ribničanom kmalu zacelila rane turškega razdejanja. Že v prvih treh desetletjih po izdaji patenta so si že gospodarsko tako opomogli, da jim je hotela oblast leta 1520 trgovanje z njihovimi izdelki obdavčiti. Temu so se pa znali ubraniti. Niti takrat niti kdaj pozneje ni bila lesna domača obrt obdavčena. Ščitile so jo ravno posebne gospodarske razmere ozemlja, da je ostala vse poznejše čase svobodna in prosta vsakršnih dajatev. Tudi v fevdalni dobi se nikjer ne omenja z obveznostmi desetine, pač pa si je graščina pridržala pravico, da je suhorobarjem odločala in oddajala sečnjo lesa v gozdu za njihove potrebe.

Valvasor navaja v svoji Slavi vojvodine Kranjske, torej pred 260 leti, 10 kočevskih in 12 ribniških vasi, ki so se pečale z izdelovanjem suhe robe. Vsekakor bo to število tako za Kočevarje kakor tudi za Ribničane veliko premajhno, kajti že vlada Marije Terezije je spoznala potrebo strokovne izobrazbe lesni domači obrti v državi in pozvala tudi kranjske deželne stanove, da pošljejo nekaj mladih in nadarjenih fantov na dunajsko obrtno šolo. Zanimivo je, da jih niso iskali med ribniškimi ali kočevskimi suhorobarji, pač pa v logaškem okraju. Našli so štiri in jih odvedli na Dunaj, toda nikdo od njih se ni več vrnil, da bi bogatil rojake s pridobljenim znanjem, ampak so se izgubili v svetu brez sledu.[7]

Pri tem poizkusu, dati ljudstvu višjo strokovno izobrazbo za izpopolnitev v lesni domači obrti, je tudi ostalo. Nobena oblast ne prej ne pozneje ni nudila ljudstvu te možnosti. Verjetno je ta prezir imel svoje vzroke v davčni prostosti lesne domače obrti, ki se je morda tudi sama branila in odtegovala višjemu znanju, da bi je pozneje ne obdavčili.

Šele leta 1885, ko je pričelo nemštvo že stezati svoje meje proti jugu in si iskalo primernih oporišč, je našlo taka tla tudi na Kočevskem in v njihovem Kočevju ustanovilo lesnoobrtno šolo, ki je bila pa odprta in dostopna le kočevskim Nemcem. Ribniško ozemlje ji je ostalo ob strani in ni imela iz teh krajev nobenih učencev. Tudi po svojem učnem ustroju ni zadostovala stvarnim potrebam, kar je zgovorno dokazala obrtna razstava l. 1908 v Kočevju. Kočevska je imela tedaj razstavljenih le 38 različnih izdelkov, medtem ko jih je štela Ribnica 122. Na ribniško suho robo torej ni imela kočevska obrtna šola nikakega vpliva, ki je kljub temu visoko presegala kočevsko hišno obrt. S premajhnim številom učencev je šola vsa leta le životarila in v letu navedene razstave tudi popolnoma prenehala. Ves njen inventar, namenjen lesni domači obrti, je po razpustu prevzela obrtna šola v Ljubljani.[7]

Pa tudi v bivši Jugoslaviji je ostala lesna domača obrt, predvsem na ribniških tleh, le v svojih stoletnih oblikah in si svojih razmer ni v ničemer spremenila. Politične stranke so dobro poznale njeno množičnost in jo skušale z raznimi zadrugami vprezati v svoj voz, toda notranje gospodarske opore ali višje izobrazbe ji ni nudila nobena. Bivša meščanska šola v Ribnici je s podporo domačih ustanov osnovala v letih 1935—1938 z orodjem in nekaj stroji opremljeno delavnico za zimske lesnoobrtne tečaje, ki so že pokazali zadovoljive uspehe. Iz političnih ozirov je oblast selila celotno delavnico po okraju, da je naposled prišla s strojno opremo in orodjem vred na razpolago zasebnemu podjetju.[7]

Vprašanje višje strokovne izobrazbe lesne domače obrti postaja tudi v novi Jugoslaviji vedno bolj pereče. Vendar je veliko upanja, da ga bo znala pravilno rešiti z novo lesno strokovno šolo v Sodražici, ki ima zanjo že pripravljene prostore.

Do konca prejšnjega stoletja sta bili današnjemu ozemlju suhe robe priključeni še dve stroki hišne obrti, ki sta do prve svetovne vojne popolnoma izumrli. To sta bili sodarstvo v Loški dolini, ki je segalo v Snežnik, in obročarstvo, ki se je raztezalo od vasi izpod Slivnice s Cerknico čez Rakek in Planino na Logaško planoto.[2]

V Loški dolini so izdelovali sode iz mehkega lesa za žeblje, mavec, cement in podobno. Izvažali so jih v Trst in Dalmacijo.

Velik obseg je zavzemalo obročarstvo. Hišni obrati so izdelovali le lesene obroče iz leske in jesena ne samo za posodarstvo, ampak da so z njimi obijali tudi zaboje, ki so danes obiti le še z obročnim železom ali valjancem. Velike množine klanih obročev so odpošiljali v Trst, ki je gospodarsko cvetel kot največje pristaniško mesto Avstro-Ogrske. Vsakovrstno blago, ki je prihajalo v Trst po morju, so vlagali v lesene zaboje, obite z leskovimi obroči in ga razpošiljali po državi. Na enak način so domače blago vtovarjali na ladje za inozemstvo. Zaradi tega je bilo povpraševanje po obročih vedno zelo veliko. Po domačih goličavah in gmajnah je bilo že težko dobiti primernih palic in so hodili ljudje ponje daleč na Hrvaško in v Snežnik. Snežniška graščina je izdelovalcem oddajala proti plačilu v poseko leskovih palic cele gozdne parcele, tako da je zaslužek komaj kril izdatke in se delo skoro ni izplačalo.[2]

Poleg velikih množin obročev so v okolici Loža naredili na leto do 200.000 sodov, 1000 kadi, 150.000 ducatov žlic in kuhalnic iz bukovega lesa in 3000 ducatov žlic iz javorja, v takratni skupni vrednosti 40.000 gld.[10]

V začetku stoletja se je bavilo na ribniškem ozemlju z izdelovanjem suhe robe še 38 vasi bivšega ribniškega sodnega okraja: Gorenja vas, Breg, Goriča vas, Hrvača, Otavice, Nemška vas, Dane, Bukovica, Sajevec, Zadolje, Jurjevica, Breže, Kot, Sušje, Slatnik, Žlebič, Dolenje Laze, Prigorica, Dolenja vas, Rakitnica, Grčarice, Sodražica, Podklanc, Globel, Žigmarice, Jelovec, Zamostec, Sinovica, Lipovščica, Vinice, Zapotok, Ravni dol, Grdi dol, Novi pot, Kotel, Loški potok, Struge, Velike Poljane in Gora. Skupaj so štele 750 hišnih obratov.[10]

Od 129 vasi velikolaškega sodnega okraja se je pečalo 81 vasi s hišno obrtjo, to je s 500 hišnimi obrati.[10]

Tedanja proizvodnja je znatno presegala današnjo. Skupno je bilo na leto narejenih: 300.000 lesenih poden, 400.000 obodnih kolačev, 22.000 škafov, 15.000 banjk, 250.000 ducatov žlic in kuhalnic, 25.000 obodnih škatel (Loški potok!), 12.000 cedil, 7500 ribežnov, 5000 banjic, 3000 putrhov, 3000 brent, 3000 kuhinjskih desk, 20.000 krožnikov, 14.500 lesenih skled, 1500 valjarjev, 5500 lesenih kladiv, 5500 predalnih glav, 2500 ročajev, 10.500 solnic, 12.000 trktal in 2000 muhalnikov.[10]

Celotna vrednost izdelane robe je presegala 500.000 gld.

V Ljubljani je bilo tedaj 5, v Zagrebu 6 trgovcev s suho robo, ki so jo pokupili za 100.000 gld na leto. Doma, to je v Ribniški dolini, je prekupčevalo z lesnimi izdelki 20 trgovcev, ki so robo prodajali po sejmih ali pa jo razpošiljali po svetu. Pretežno večino pa so jo razpečali rešetarji-krošnjarji po Kranjskem, Hrvaškem, Koroškem, Štajerskem, po Zgornji in Spodnji Avstriji in na Ogrskem. Letno so pri tem zaslužili nad 70.000 gld.[10]

Podnarske hiše s 6—7-glavo družino so napravile čez zimo do 1000 poden, z 2—3-glavo pa 200—300, 600 lesenih poden pa je vrglo 250 do 270 gld. Povprečni dnevni zaslužek je znašal od 2—2,5 gld. V obodarski stroki je napravil srednji obodar na leto do 120 obodnih kolačev v vrednosti 400—450 gld. Dnevno je zaslužil od 80 kr do 1 gld.[10]

Čez teden storjeno robo so suhorobarji nosili ob četrtkih na redni semenj v Sodražico, kjer so si jo med seboj zamenjavali ali pa so jo pokupili krošnjarji za svoje potrebe in domači trgovci. Z njo so trgovali ne samo po Avstro-Ogrski, trgovske zveze so tedaj vodile v inozemstvo v Italijo in Nemčijo, na Grško in v Španijo, po Levantu in čez Sredozemsko morje v Afriko in celo Indijo.

Brez dvoma je imela pridobljena svoboščina prostega trgovanja s suho robo ves čas najmočnejši vpliv na celotni razvoj lesne domače obrti v teh krajih. Izdelovanje lesenih predmetov, ki se rabijo v gospodinjstvu, ni ostalo omejeno le na domače potrebe in sejme v neposredni okolici, marveč je dobilo širši in neomejen krog za trgovanje v bližnje in daljne kraje. Z večanjem trga pa se ni dvigala samo proizvodnja, rasla je tudi mnogovrstnost izdelkov in njih zunanja ličnost. Ta dejavnost je postala doma gonilna sila, ki je množično zajela vse male ljudi, da so si z njo zagotovili sicer skromne, toda stalne gospodarske dohodke.

Pregled panog

1. Obodarstvo

Krajevno je obodarstvo omejeno na vasi:

OLO Kočevje: Dolenje Laze, Globel, Gora, Gorenje Laze, Lipovščica, Jelovec, Podklanc, Retje, Sodražica, Zamostec, Žlebič, Žigmarice.

OLO Grosuplje: Andol, Brinovščica, Črnec, Dvorska vas, Gašpinovo, Graben, Hojče, Hudi konec, Junče, Kaplanovo, Krnče, Marolče, Maršiči, Opalkovo, Polzelo, Praprešče, Pusti hrib, Rigelj, Sv. Gregor, Škrlovica, Velika Slevica, Velike Lašče, Zlati rep.

OLO Postojna: Beneti.[13]

Vrste obodov: rajtri 7 pednjev × 6—8 col, po 30 kosov v kolaču, pekovski 8 pednjev × 6—8 col, sitarji 7 pednjev × 4,5—6 col, petrinjci (uporaba okrog Petrinje) 7 pednjev × 3,5—4 cole, 6 pednjev × 4—5 col, dvanajstični 5 pednjev × 3,5—4 cole, metrski 4,5 pednja × 4—5 col, kuhinjski 4 pednje × 4—5 col, zmotni 3,5 pednja × 3—4 cole, peščični 3 pednje × 3—4 cole, župni 2,5 pednja × 3—3,5 cole, limonadni 2 pednja × 2,5—3,5 cole. Vsaka vrsta je potočena po 10 kosov v kolače — šajbe. K obodom spadajo tudi obroči, ki so primerno ožji in prav tako potočeni po 10 kosov v kolače.[15]

Mera: 1 pedenj — pedanj = 8 col = 22 cm.

Obod (domačini izgovarjajo obud — ubud in naglašajo v množinskem imenovalniku drugi zlog ter rabijo za tožilnik isto obliko, naglašen pa zadnji zlog) je ogrodje k reti — rajti (redos — rehta — redoseja), rešetu ali situ, ki ga na podnovi strani dopolnjuje obroč, ki oklepa leseno, žičnato ali žimnato podno.

Les za obode dajeta le smreka in jelka, kar je značilno za suho robo (Nemčija in vse zahodne dežele poznajo le bukove obode). Les za te izdelke mora biti prvovrsten, to je gladek, brez grč, raven in nezavit — flajdrast, predvsem pa mora biti cepljiv. Taka drevesa rasto v posebnih, gosto zaraščenih in od vetra zavarovanih krajih po Slemenih, zelo redka so v Mali gori, največ so hodili obodarji ponje v zato zaščitene predele Velike gore, v Jelenov žleb, Glažuto in Podpresko. Danes pa je tudi že tu gozd močno izsekan in morajo po les že v Rog in na novomeško stran.

Obodar spozna lastnosti lesa že na panju, to je še na rastočem drevesu, ki ga sam podere in razžaga, ker bi mu navadna mera hlodov ne hodila brez večjih odpadkov v račun. Že od nekdaj so plačevali tak les mnogo više, tudi dvojno ceno. Ko je drevo na tleh, mu obodar odreže vsaj poldrugi meter odritka — flajdra, ker je tu les že toliko zavit, da ni več za obode. Deblo obeli in razreže v čoke od 60—180 cm dolge, kakršna bo pač vrsta obodov. Čoke nato zgonta — razzgonta, to je razcepi s sekiro in zagozdami na 6, 8 ali 12 enakih delov. Zgonte znosi do najbližje poti in jih na lojtrskem vozu odpelje domov. Če pa dobi obodar primerno drevo »na žlaku«, to je na pripravnem kraju, ga poseka in obeli ter po svoji preudarnosti razreže v hlode, ki jih odpelje domov in šele tu razreže v čoke in razzgonta.

Danes nakazuje gozdna uprava obodarjem les v hlodih kar v gozdu, ki ga po vlakah spravljajo do potov in odvažajo domov. Tak les pa dobi pri spravljanju poškodbe od cepinov, verig, udarcev in kamenja in veliko izgubi na uporabnosti.[16]

Zgonte, ki jih pripeljejo iz gozda ali nacepijo doma, sušijo na suhem in vetrnem prostoru na prostem. Osušene zgonte obodar najprej obreže in zravna z rezilnikom v pravilne trirobe ali trapezne prizme. Vsak zgont nato razcepi — razkolje v dva, tri ali štiri dele. Na prerezni ploskvi zaseka vanj močno ravno klinjo, dolgo 35—40 cm, in ga toliko nakolje, da gre v razkol trlo, to je lesena ročica iz trdega lesa, obdelana na rezilo in dolga 60—70 cm, ki jo nato poriva in nakreplje navzdol, da se mu odcepi surov obod. Tako pripravljene surove obode obdela na »stolu«, to je na približno 2 m dolgi deski — skrajnici, ki ima na debelejšem koncu zarezano glavo in podstavljeno z nogama. Ta konec stola je možu uprt v trebuh, drugi pa je le naslonjen na obstenski tram ali polico v zidu, toda nekoliko više od stolove glave.

Obod obreže z ravnim rezilnikom najprej po obeh straneh enega, nato še drugega konca in sicer tako, da dobi »špunt«, to je po eni podolžni strani nekoliko večjo debelino. Na tanjši del pritrdi pozneje rešetar podno in obroč, ki bi brez špunta preveč štrlela v stran. Pa tudi pri potakanju obodov v kolače jih zlaga tako, da pride po ena tanjša stran ob debelejšo prihodnjega oboda. Če so v lesu vzbokline ali je nekoliko zavit, vse to izravna

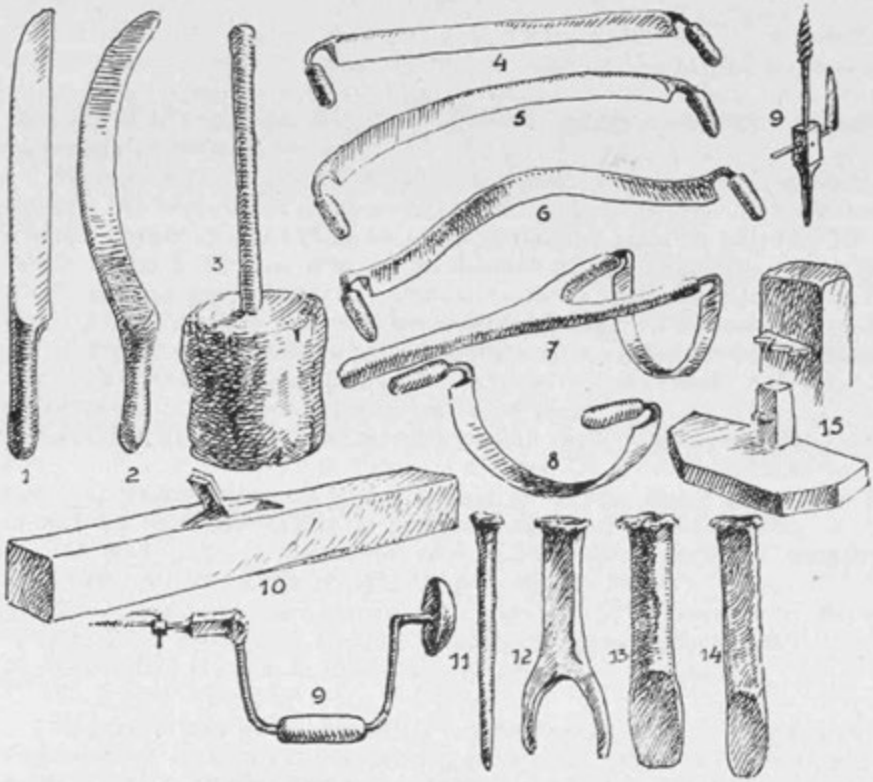

Sl. 3. **Posodarsko orodje iz okolice Sv. Gregorja:** 1. in 2. klina za cepljenje dog, 3. »bət«, 4.—6. »rezivniki« ali »krivci« za obrezovanje dog in podnic, 7.—8. »rezivnik« za obrezovanje škafov in pinj znotraj, 9. sveder »ušesnik«, 10. oblič »spahávnik« ali »klop«, 11. prebijač, 12.—13. nabijač, 14. presekač, 15. utornik — lišpar

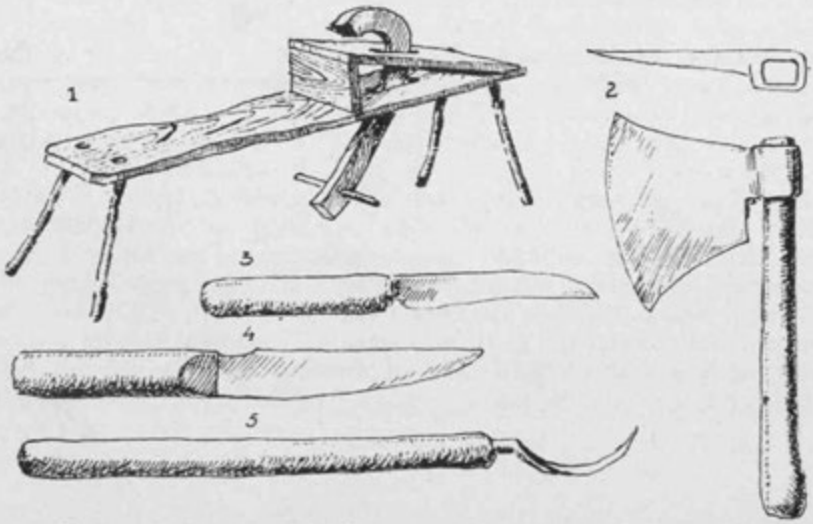

Sl. 4. **Žličarsko orodje iz Sodražice:** 1. rezilni stol, 2. žatlaka, 3. nož »glajevec«, 4. nož za obrezovanje, 5. »strug« za izglabljanje kvasala (risal J. Trošt)

z rezilnikom tako, da je obod gladek in raven, kakor da bi ga oskoblal z obličem na skobelniku. Širino oboda zmeri kar na oko in potegne z rezilnikom še po obeh straneh debeline, pravilno smer mu kažeta ravni letni. Obrezki, ki odpadajo pri delu, so »rezine« — erzine — obodnice in rabijo gospodinji za podneto.

Nato pride na vrsto krivljenje — usločanje — kroženje — mašinanje obodov. Do 70 ali 80 let nazaj so jih krožili na roko, tako da so jih z obema rokama zavijali na vse strani, da so se »zmehčali«, nato pa ukrožili. To je bilo zamudno in tvegano delo, ker je šlo prav pri kroženju veliko kosov po zlu.[8] Sedaj ima vsak obodar preprosto vreteno — mašino z lesenim valjem, ki je v pravilnih vrstah nabit s štrlečimi jeklenimi dletci — konicami, ki obodu po notranji strani nasekajo in natro vso ploskev, da se potem obod z lahkoto ukroži. Valj vrtita po dva pomagača, tretji pa potiska obode pod valj, da prihajajo na drugi strani že ukrivljeni izpod njega.

Vsaki vrsti sešije obodar z vitro zunanji obod, vanj pa potoči — položi — vdene še po 9 enakih kosov, le pri retah 29. To so obodni kolači — šajbe, ki jih razobesi pod strešni napušč ali stražo, da se dobro presuše in so v tej obliki pripravljeni za prodajo, oziroma za izdelavo rešet.

Na enak način si obodar pripravi tudi obroče — rajfe, ki pripadajo vsaki vrsti obodov. Zanje uporabi les pokvarjenih obodov.

Ob pripravljenem lesu naredi priden obodar do 20 kolačev na dan in si zasluži čez leto 40 do 50 tisoč dinarjev. Skupno napravijo obodarji do 60.000 obodnih kolačev, ki gredo na trg doma in v inozemstvo.

Bukovi obodi.[14]

Sosedne države Italija, Nemčija, Francija, Španija, kamor se je pred prvo svetovno vojno začela širiti trgovina s suho robo, rabijo za izdelavo svojih rešet le bukove obode. Veliko povpraševanje po tej vrsti izdelkov je dalo ribniški podjetnosti pobudo, da so jih začeli izdelovati tudi po teh krajih. Prišli so jih cepit leta 1911/12 Istrani za podjetje E. Ivanca v Sodražici. Kakih 40 izdelovalcev je tedaj cepilo bukove obode pri Jelenovem žlebu v Veliki gori. Toda kaj kmalu jim je začelo primanjkovati primernega lesa in se je družba preselila v Snežnik na Milanov vrh, nato v Šmohor na Koroško in potem celo v Zavidoviče v Bosno. Obode so izdelovali le za omenjeno podjetje, in sicer po 12 pednjev (240 cm), dvanajstične in osemnajstične za posebna sita, ki so odhajala v Trst, na Dunaj in v Grčijo ter celo v Tunis. Prva svetovna vojna pa je te vrste stroko popolnoma ustavila in bukovih obodov ne izdelujejo več. Kolikor so jih tedaj izgotovili, so jih izdelovali le Istrani.

Tudi po Hrvaškem, v Bosni in Dalmaciji je te vrste izdelek le iz bukovine. Semkaj so zanesli mehke obode samo Ribničanje, saj je bilo kdaj tudi takih, ki so se poizkušali udomačiti s svojo spretnostjo v krajih, bogatih z dobrim in uporabnim lesom. Navadno so ostali taki primeri osamljeni. Delo s tujimi in neveščimi ljudmi se ni obneslo, čeprav so bili vsi ostali pogoji ugodni. Še danes najdemo po večjih krajih naših južnih sosedov ribniške družine, ki so se naselile, da bi tam izdelovale in razpečavale suho robo. V številnih primerih to tudi delajo, toda vso robo dobivajo od doma.[15]

2. Podnarstvo

Krajevno je omejeno na vasi:

OLO Kočevje: Breže, Bukovica, Dane, Globel, Gorenje Laze, Jelovec, Jurjevica, Lipovščica, Kot, Podklanc, Ravni dol, Sajevec, Slatnik, Sodražica, Sušje, Vinice, Zapotok, Žigmarice, Žlebič.

OLO Grosuplje: Brinovščica, Zadniki.

OLO Postojna: —

Izdelki so: Rete — rajte (velike, male, goste, cvitarce, redke), velike merijo v premeru po 32 col, male po 26—28 col. Slednje imenujejo tudi koroške ali avstrijske. Vinska podna (22 col), ravšelni (redko tkana za ribe), podbojci (so najbolj gosta z ozkimi vitrami za koruzno moko v Baniji in Bosni), lanena (gosta za laneno seme), pšenična — ušenična, ržena, bobovci, furmanska (široke vitre in ozko tkana za zobanje), tkančki — tekančki (6—12 col z ozkimi in gosto tkanimi vitrami).[12]

Bistven del rešeta je dno — podno — padno, ki je lahko leseno, žimnato ali žičnato. Gosteje tkana podna iz žime ali žice rabijo za sita. Žimnata podna dobavlja žimarska domača obrt v Stražišču pri Kranju, za žičnata pa skrbe domači obrati v Ribnici, Danah, na Jurjevici in v Sodražici. V Ribnici in Sodražici sta podjetji že industrializirani na električni in motorni pogon, na ostalih pa tko podna še na ročne statve.

Vsa lesena podna so ročno pletena ali pa tkana na posebnih statvah. Zanje je treba najprej pripraviti vitre, kar zahteva precej spretnosti in tenkega čuta za lesno strukturo.

Za cepljenje — klanje — izdiranje viter so najbolj primerne do poldrugega metra dolge in od 3—5 cm debele, gladke leskove ali jesenove palice, sekane v mrtvem času, to je od oktobra do marca, in sicer na prisojnih krajih. Za krajše vrste viter rabi tudi vrba ali dobrovita — drobovtna. V gošči ali senci rastoči les ni za rabo. Nekdaj so teh palic največ naklestili Kočevarji, ki so jih vozili v zimskem času naprodaj v Ribnico. Danes, ko ni več »paličarjev« v Ribnico, pa si jih hodijo vitrarji sekat sami.

Cepljenje viter se navadno opravlja pozimi v hiši ob topli peči in je pri delu udeležena vsa družina. Razen navadnega noža ni potrebno posebno orodje, »baba« pa je edina priprava, ki delo olajša. To je nizek, do poldrugi meter dolg stol — klop, ki je na enem koncu oprta na nogi, na drugem pa je vdelan do 1,30 m visok stebriček s kvadratnim prerezom 15 × 15 cm in sega kakih 80 cm nad klopni sedež. Na notranji strani ima navadno štiri luknje različne velikosti od 3—6 cm, primerne debelini palic.

Najprej otroci palice obelijo in ostržejo, na tanjšem koncu v dolžini do 15 cm pa jim lub lahko ostane. Tu napravi vitrar do $1^1/_2$ cm dolgo in do 3 mm globoko zarezo. V babinem stebriču poišče primerno luknjo, kamor vtakne tanjši, neostrgani konec palice z navzgor obrnjeno prečno zarezo. Daljši konec pripogne, da se mu palica pri zarezi navzdolž nakolje. Tako pripogiba in nakreplje v presledkih in jo potiska skozi luknjo, da se mu vitra enakomerno cepi — dere do konca. Ta postopek ponavlja po obsegu palice 4—6 krat in dobi vitre — skrajnice, ki so namenjene za rajtre.

Na enak način kolje in cepi na palici nove plasti, da dobi vitre — oblice, dokler se pač da, da mu ostane odrta palica — betična. Oblice se nato še cepijo v tanjše gladke vitre. Na tanjšem koncu vsako razcepi z nožem in vzame debelejši del med zobe, z usnjeno krpo — blekom, ki jo drži v desnici, pa potegne po razcepu novo, tanjšo vitro. Ker so pri tem opravilu potrebni tudi zdravi zobje, so se dekleta s slabimi zobmi v te kraje težko možila. Nekateri znajo cepiti oblice v tanjše vitre tako, da stisnejo oblico med koleni, cepljenko pa potegnejo z blekom na enak način navzgor.

Vse nacepljene vitre nato zgladijo, skrajnice po ravni, gladke pa po obeh straneh, z nožem, ki se imenuje viternik in mora biti brušen »na iglo«. Vitrar drži viternik v desnici z rezilom pravokotno na kolenu, z levico pa vleče vitro izpod rezila nekajkrat po eni in nato še po drugi strani.

Za vsako vrsto rešet je treba dati vitram še posebno širino. Prebero in otrebijo se skrajnice in daljše vitre, ki bodo za rajtre, nato gladke, ki bodo primerne za manjša rešeta. Širina se vitram odmerja z rezirjem. To je kaj enostavna priprava in spominja na ribežen. 40 cm dolga, 6 cm široka in do 2 cm debela deščica iz trdega lesa ima v prečni smeri vsajena dletca — rezilca. Ostrine gledajo na zgornji, konci pa na spodnji strani iz odprtine. Razdalja med rezilci je odmerjena z enakomernimi zagozdami, ki odprtino hkrati tudi tesnijo. Vitrar položi rezir na rob hišne mize, nastavi vitro na ostrine in jo pritisne na drugi strani z lesenim plošičkom, z desnico pa jo potegne skozi rezila, ki jo enakomerno razrežejo v več trakov.

Za vsako vrsto rešet je treba vitram prikrojiti širino na posebnem rezirju. Najdaljše in enako široke vitre se nato povežejo po 30—50 kosov v svežnje — pušeljčke, prevežejo na enem koncu z vrvico in so pripravljene za tkanje na statvah.

Tkanje lesenih poden

Velika podna za rete pleto podnarji na roko, to je brez vsakih pripomočkov, kar na družinski mizi. Z delom prične v sredini bodočega podna in razpostavi po mizi v enakomernih presledkih nekaj vrst najdaljših skrajnic ali gladkih viter, kakršno bo pač podno. Iz srede začne pretikati podobne vitre v nasprotni smeri in jih sproti ravna samo na oko. Končani sredini — križu dodaja novih, vedno krajših viter v obeh smereh, dokler ni prava velikost podna dosežena. To pa zadene s štetjem, ker gre za posamezno vrsto poden po širini ali dolžini vedno enako število viter. Na podoben način plete tudi križanke, to je močna, dvojna podna, pri katerih tečejo vitre v štiri smeri in tvorijo praznine pravilni šesterokotniki.

S posebnim obročem odmeri podnu mero in ga obreže s škarjami, da mu pusti rob za obšiv. Tega obšije s šivno vitro, ki je tanka in gladka ter se rada vije in suče. Pri vsakem zasukljaju spodvije konce viter na podnu v zasukani rob.

Vse druge vrste poden pa tko ženske na statvah, ki so narejene po vzorcu statev — krosen za tkanje platna. Te imajo v slednji podnarski hiši.

Po obliki so včasi med seboj razlikujejo, toda bistveni sestavni deli so povsod enaki.

Ogrodje statvam sestavljata navadno dva pravokotna okvira 122 × 65 cm, ki slonita na štirih stebričkih, visokih po 135 cm. Zadnja nosita zgoraj podolž obrnjeni prečki s prosto visečima škripcema, kjer se sučeta lučavnici. To sta lesena okvira 60 × 15 cm s prekrižanimi vrvicami v sredini in sta na spodnjem robu v zvezi s stopali na podnožniku. S pritiskom na stopalo se ena dvigne, druga pade. Pred lučavnicama je brdo, ki ureja osnutek in potiska votek v pravilne razdalje. Za vsako vrsto poden je tudi posebno brdo, ki ima na okviru toliko in tako gostih žičnih pregrad, kolikor podolžnih viter šteje osnutek. Na sprednjem delu je sedež za tkalko, nad njim pa prečna palica »nabiralka« z vrvičnimi zankami, v katere naveže konce viter. Te so plosko naravnane iz šopkov — pušeljčkov, ki jih je po 8 navezanih na prečki zadnjih stebričev. Vitre naravna tkalka iz šopkov skozi lučavnici in brdo ter jih ujame na nabiralkine zanke. Svoje delo opravlja sede na statvenem sedežu. Poleg sebe ima daljše in krajše vitre za votek. Čolniček nadomešča tu igla, to je 40 cm dolga tanka lesena letvica z ušesom, v katerega vtika posamezne vitre za votek. Z nogama pritiska izmenjaje na podnožnikovi stopali, s tem pa tudi lego lučavnicama. V razmak osnutka vtakne z iglo votkovo vitro in poravna z brdom, izmenja lučavnici, vtakne v iglo novo vitro in znova poravna z brdom, dokler ni podno gotovo. Ko je dosežena prava dolžina tkanine, jo tkalka na pušeljčkih odreže, na nabiralki pa sname vitram zanke. Podno ima še pravokotno obliko. Postavi ga na mero, to je obod v velikosti zahtevanega rešeta, da ga obkroži — obreže s škarjami. Čez obrezano podno še povezne ozek obroč — rajf in po robu obšije s šivalno vitro tako, kakor smo videli pri retah. S tem je podno gotovo, podnar jih po več skupaj poveže v zvežnje, zavije v vrečo ali ponjavo in o priliki odda rešetarjem ali proda.

Na enak način obšijejo tudi žimnata podna. Pri žičnatih podnih pa le zavijejo po več koncev žic na obodu in zafrknejo v svaljke ter dobijo sita po dva obroča na obod. Pri retah in rešetih z lesenim ter sitih z žimnatim dnom povezne rešetar podno čez obod in mu ga pričvrsti le z enim obročem. Pri žičnatih sitih pa pritrdi na obod najprej ozek obroč, nato podno in čez tega širši obroč. Žične svaljke, ki so ostali med obema obročema, rešetar ukrivi in konce zatakne z zgornje strani med prvi obroč in obod.

Proizvodnja lesenih poden že močno upada. Pred 50 leti je znašala na leto 300.000 kosov, pred zadnjo vojno še 40.000 kosov, lani pa se je naredilo le še 10.000 kosov.

3. Posodarstvo (pintarstvo — pintarija)

Krajevno je omejeno na vasi:

OLO Kočevje: Gorenje Laze, Gora, Kot, Lipovščica, Podklanc, Preska, Sinovica, Slatnik, Sodražica, Sušje, Trava, Vinice, Zapotok, Zamostec, Žigmarice.

OLO Grosuplje: Adamovo, Črnec, Črni potok, Dednik, Dvorska vas, Graben, Grebenje, Krvava peč, Medvejek, Mohorji, Mački, Pečki, Perovo,

Plesovo, Podkogel, Podkraj, Dol. Podpoljane, Gor. Podpoljane, Pudlog, Pugled, Rob, Mala Slevica, Vel. Slevica, Selo, Sv. Gregor, Srobotnik, Škrajnek, Škrlovica, Usmani, Velike Lašče, Vintarji, Zadniki.

OLO Postojna: —

Vrste posodarskih izdelkov: Kadi, čebri, banje, banjice, škafi: kuhinjski, pomijnjeki, ribarji, žehtarji, napajači, pasjaki, istrski, hrvaški, pitelni, merniki; brente, brentače, brentačke, golide, vedra, škafci, putrhi — putrški, barigeljce, banjke in pinje.[15]

Izdelovanje škafov[18]

Posodi, ki jo danes imenujemo škaf, so v Ribnici še pred 60—70 leti rekli le kebel — kebu — keblica — kebliček — keblička in se je beseda škaf šele pozneje udomačila.

Les za posodje, kakor so škafi, brente, vedra, banjke itd., dajeta le smreka in jelka. Imeti morata enake lastnosti kakor za obode. Deblo mora biti gladko, brez ali vsaj čim manj grč, predvsem pa mora biti les cepljiv — cepek. Škafar tako drevo poseka in ga pripelje v hlodih domov. Tu ga razreže v čoke — krcljičke z dolžino 7—26 col, pri čemer se ravna pač po robi, ki jo namerava napraviti — storiti — postoriti. Čoke najprej razčetrti, razšesteri ali razosmeri v zgonte. Najvažnejše delo je sedaj cepljenje — klanje zgontov v doge, da se dajo čim bolj obdelati in da se pri tem ne izgubi preveč lesa.

Škafar cepi doge navadno sede ob ravno odrezanem nizkem čoku — panju — tnalu. Za to delo rabi dvoje klinj, ravno za dna in ukrivljeno za doge. Debelina dog se ravna po velikosti posode in meri vse le na oko. Zgont postavi na panj in nastavi klinjo tako, da seka kroge drevesnih leten in udari po nji s kratkim lesenim betom, da se doga odcepi. Tako dela nekako do polovice zgonta in prične nato cepiti od druge strani, da mu pride čim manj lesa v upadek. Če bi klal doge vzporedno z letnimi krogi, bi dobil proti središču vedno ožje in bi se tako cepljenje imenovalo »na past«. To daje sicer trdnejše doge, ki bi dale posodi več trajnosti, vendar se takemu cepljenju, če le mogoče izogiblje, ker se doge rade vijejo in bi ga njihova različna širina znatno mudila pri sestavljanju posode. Pripravneje je, če so doge enako široke in jih pride na določeno vrsto tudi enako število.

Nacepljene doge da škafar v sušilo. Družina mu jih na prostem zloži v večje in manjše votle kopice tako, da jih nalaga v krogih, drugo vrh druge s kratkimi presledki, da dobi zrak čim več dostopa. Presušene doge zloži na suh in zavarovan prostor in so pripravljene za obdelovanje.

Najprej škafar doge na grobo obdela — obreže na rezilnem stolu z rezilnikom — krivcem, ki je nekoliko usločen. Vsako posebej obreže najprej po hrbtni, nato še po notranji strani, da ji da primerno debelino. Daljše doge — ušnice, za škafova ušesa na širšem koncu pričeli in jih zlaga zase, prav tako podnice za dna, ki jih je ogladil z ravnim rezilnikom.

Dno sestavljata navadno dva dela, širši in ožji, lahko pa tudi več. Te na skupnem robu »spahne«, to je natančno zravna in prikroji, pripaše ter zbije na dveh mestih z lesenima klincema — moznikoma — mozdnikoma. Zabije ju najprej v širši, ostali polovici pa v ožji del dna, ki ga z lesenim šestilom

— cirkelnom obkroži in z ozko žago obreže. Vsakemu dnu da svojo številko, ki jo pozneje dobi tudi škafov obod.

Preden začne s sestavljanjem škafa, si pripravi še obroče. Danes so v rabi le železni obroči, iz valjanega železa — valjanca — regeta — batarja (vezi od bombažnih bal). Pred 40—50 leti pa so dajali na škafe le lesene obroče. Zanje so škafarjem rabile dolge leskove ali jesenove palice, razklane podolž na dva dela in obrezane po notranji strani, po zunanji pa obeljene ali pa tudi kar surove. Škafov obroč je bil sklenjen tako, da se je ujel v napravljeno zarezo — zob debelejšega konca z enakim zobom tanjšega, podaljška pa spretno podvila podenj. Vsak škaf je dobil zgoraj in spodaj po dva obroča. Lesene obroče so delali tudi iz obodov — obodi, le da so bili ti širši in po eden zgoraj in spodaj. Tudi sklep obroča je bil ličnejši, kakor je še danes pri bohinjskih škafih.

Pri sestavljanju škafovega oboda rabi škafar stavnik — stalo. To so na močnem lesenem podstavku pričvrščeni štirje leseni stebrički, ki drže zgoraj in spodaj dva obroča in so nagnjeni navzven ter ustreza vsa priprava velikosti in obliki škafa. Zgornji obroč je opremljen z grzicama — sponkama, ki pripneta ušnici — ušesi na obroč.

Ušesni dogi najprej natančno spahne po obeh stranskih robeh na spahavniku — klopi, to je velikem obliču (100 cm × 13 cm × 13 cm), ki ga ima obrnjenega narobe in skobla tako, da vleče dogin rob po njegovem rezilu. Dogi pritrdi z grzicama natančno na obe nasprotni sredini zgornjega obroča. Nato sprva z ene, potem še z druge strani nove doge, ki jo vsako posebej spahne in pomeri ob prejšnjo. Robovi se morajo dobro prilegati drug drugemu in obodu na obročih. Vse to dela škafar le na oko.

Iz dog sestavljeni škafov obod vzame iz stavnika in mu nadene poseben obroč — hlapec, in sicer najprej na zgornji strani, da more z ukrivljenim rezilnikom poskobljati dolnjo stran oboda, kamor potem pričvrsti »hlapca«, da skoblja lahko še zgornji del. Škafov obod priveže nato na klop ali tudi na rezilni stol z vrvjo in ga s skobljo — skubljo, to je z močno ukrivljenim rezilnikom, zgladi in ostrga po vsej notranjosti. Z ozko žago mu zravna spodnji rob in zgladi — obreže z rezilnikom.

Z utornikom vreže obodu pri dnu lišpo — utor, kamor pride vdeto dno. Obkroženemu in zamozničenemu dnu posname po eni strani rob do debeline, ki se prilega utoru — lišpi na obodu. Škaf je sedaj olišpan in mu z notranje strani lahko vdene dno. Na ta način »zadnevi« vso skupino škafov, ki je bila v delu in jim sproti nabija spodnje obroče. Nad njimi še enkrat z rezilnikom oliči zunanjo stran oboda in nabije še zgornji obroč. Z žago obreže vrhnji škafov rob in ga zgladi z rezilnikom. S svedrom-ušesnikom izvrta še ušesni luknji in je s tem škaf gotov. Po deset narejenih škafov poveže škafar v balo in spravi na zavarovan kraj, da jih o prvi priliki odpelje naprodaj.

Škafe z lesenimi obroči zgladi in oliči šele po obročenju. Ob obroču napravi z nožem plitvo zarezo, da mu rezine ne ostajajo na obodu.

Za vsako vrsto in obliko posode ima škafar poseben stavnik in tudi orodje, zlasti za glajenje in ličenje notranjosti različnih posod. Za skobljanje brente n. pr. rabi pet različnih skobelj, ki se po svoji obliki rezila prilegajo

krivulji brentinega oboda z ravnim delom na hrbtni strani, v dveh različnih hrbtnih kotih in po vampu. Brente, banjke z dvojnim dnom in pinje zamude izdelovalca dlje časa. Za pinje dobi kovčje — koučje — žokalo — štokalo in pokrov — kobovček pri strugarju.

Ob pripravljenih dogah in dobrem orodju naredi škafar dnevno do 10 škafov, drugih posod sorazmerno manj. Njegov letni zaslužek znese do 40.000 din.

4. Žličarstvo in kuhalničarstvo

Omejeno je na vasi:

OLO Kočevje: Jelovec, Nova Štifta, Podklanc, Sodražica, Zamostec in Žigmarice.

OLO Grosuplje: Adamovo, Črni potok, Dvorska vas, Kaplanovo, Kotel, Lužarji, Logarje, Male Lašče, Novi pot, Opalkovo, Podsmreka, Podstrmec, Podulaka in Velika Slevica.

OLO Postojna: Benete, Metlje, Mramorovo, Podslivnica, Ravne, Topol in Sv. Vid.

Izdelki: žlice, kuhalnice, mešalke, polentarji, pribor za solato, vilice za kumarice, korci, mešalke za mlekarstvo, izplakovalke (za vodo v čolnih), zajemalke, velnice, nečke, noži, trktala — žvrklje, miniaturni predmeti: žlička, vilice in nožiček.[15]

Izdelovanje žlic in kuhalnic[19]

Za žlice je v rabi le bel les, ki ga daje javor. Mora biti pa mehak za obdelavo in krhek, kakršnega dajo le mlada gladka drevesa od 12 do 18 cm debeline. Drevo ne sme rasti preveč v senci in goščavi, pa tudi ne na planem. Žlice pa delajo tudi iz bukovine, ki so prav zaradi temnejše barve lesa manj cenjene. Mlada bukovina je sicer bela, toda teže obdelavna. Starejši bukov les je mehkejši in pripravnejši za obdelavo, po barvi pa je temnejši in za žlice manj v cislih. V pretežni večini rabi le za kuhalnice.

Ko žličar drevo poseka, ga razreže v 20 cm dolge krcljičke — kratke čoke in razcepi v četrti ter takoj sveže obdela. Svoj posel opravlja sede ob nizkem tnalu — gladko odrezanem čoku. Na njem vsako polence z žatlako — plosko in tanko sekiro na kratkem ročaju, obeta — obseče — obteše — obkolje, da da žlici najprej surovo obliko. Polence nastavi na čok in zaseka žlici najprej glavo — kvasalo, odcepi nato ročaj — roč — recelj ter po vseh straneh še toliko obteše, da jo potem lahko dokonča z nožem. Ta je podoben večjemu kuhinjskemu nožu in mu je rezilo po hrbtni strani ravno, ostra stran pa se od okroglega in gladkega roča zožuje v konico. Obetani žlici z nožem najprej obreže in obdela roč — recelj, nato pa gladko obdela po hrbtni strani še glavo — kvasalo. Globino žlice izstruži s posebnim nožem z ukrivljeno klino, ki je nasajena na pol metra dolgem ročaju, imenovanem strug. Ročaj stisne žličar pod levo pazduho, rezilo pa drži v levi dlani. Z desnico suče kvasalo po ostrini, da na ta način izstruži žlici potrebno globino.

Sveže obdelane žlice se takoj položе na toplo peč in osuše, da obdrži les belino, sicer bi potemnel. Suhe žlice žličar sedaj še ogladi in oliči s po-

sebnim nožem — glajevcem, ki je podoben manjšemu kuhinjskemu nožu. Ko je skupina žlic povsem gotova, zloži po 6 kosov v svežnje in po dva svežnja preveže z vrbovo trtico v ducat.

Žličar postori na dan do 12 ducatov žlic, skupno pa jih izdelajo na leto nad 5000 ducatov.

Obdelovalni postopek za kuhalnice je isti. V različnih velikostih, od 15 cm do 1 metra dolžine, jih izdelujejo le iz bukovine in rabijo za različne namene. Zanje porabi suhorobar povprečno manj časa in jih naredi dnevno po 15 in več ducatov. V celotni proizvodnji pa jih pride na leto čez 30.000 ducatov v promet. Povprečni letni zaslužek žličarja znaša 17—18 tisoč dinarjev.

Razne vrste velnic, mešalk, zajemalk in izplakovalk delajo iz lipovine, jelše ali topolovine, ker so lažje od trdega lesa. Globino jim izrežejo s polkrožnim rezilnikom — skobljo, ki rabi tudi v posodarstvu. Nečke pa so v tej stroki že skoraj prešle v pozabo. Tudi tem so globino izdolbli s posebnimi skobljami. Mojstri v izdelovanju nečk so bili po roških vaseh nekdanji Kočevarji.

Iz odklanih delov lesa delajo žličarji še razne vrste nožev, ki rabijo gospodinjam za mazanje testa, pribor za solato (žlico in vilice) ali prijemalke za vlaganje in izlaganje kumaric. Vsi ti predmeti so prešli med suho robo že v novejšem času in po tujih vzorcih, vendar kažejo izdelki veliko spretnost in smisel za lepo in lično obliko, če upoštevamo skromno orodje, ki ga ima ta stroka na razpolago.

5. Ročno mizarstvo

Krajevno je omejeno na vasi:

OLO Kočevje: Gora, Jelovec, Sodražica, Vinice, Zamostec in Žigmarice.

OLO Grosuplje: Brinovščica, Karlovica, Mala Slevica, Novi pot, Veliki Osolnik in Rob.

OLO Postojna: Rožanče.

Vrste izdelkov: Kuhinjske deske za testo, meso, čebulo, leseni modeli — kalupi za maslo, pralne deske — perilniki — pralnice, ribežni — strgala — strgalniki za zelje, repo, hren, kumare, kuhinjski sušilniki — sušila, mišolovke, pasti, sponke za perilo, obešalniki za obleko, težki, sklopni in lahki — ravni, solnice, žličniki, namizna stojalca za jajca, igrače: samokolnice, kolca, klepetci, raglje.[15]

Ročno mizarstvo je bilo do nedavna stroka, ki je izdelovala lesene predmete s preprostimi obdelovalnimi sredstvi iz cepkega bukovega, javorovega ali pa tudi mehkega lesa. Največ so te robe napravili z žago, rezilnikom in svedrom na rezilnem stolu. Današnja pa je izdelana za oko lepše in ličneje, ker izdelovalci že rabijo pravo in raznovrstno mizarsko orodje, ne samo skobeljnik in oblič, ampak tudi že krožno in tračno žago, rezkalni stroj in druge sodobne naprave na strojni pogon. To omogoča tudi številnejšo proizvodnjo in ličnejšo obdelavo. Pa tudi les je pri tej že lahko druge ali še

Sl. 5. Ribniški krošnjar »zdomar« (foto S. Smolej, Jesenice)

Sl. 6. Obode »mašina« na Sv. Gregorju (foto J. Skrlep, Ljubljana)

Sl. 7. Zdomar sestavlja rešeta (foto S. Smolej, Jesenice)

slabše vrste, ki je tudi znatno cenejši. Edino v tej stroki se že s pridom uveljavlja sodobnejša industrializacija, ki zajema v svoje področje vedno več novih predmetov. Lesna industrija, ki je na tem ozemlju med največjimi v Sloveniji, bo mogla s pridom zalagati to stroko z lesnimi odpadki svojih polfabrikatov, ki se še vedno uporabljajo skoraj brez cene le za kurjavo.

Izpopolnitvi obdelovalnih sredstev sorazmerno se je pomnožilo tudi število novih predmetov in se bo verjetno še bolj. Nekaj jih je iz nekdanje izbire že izpadlo in jih ne izdelujejo več. Po kuhinjah n. pr. ne vidimo več nekdanjih sklednikov in žličnikov, ki so bili dostikrat kaj lično in dekorativno izdelani, a jih je izpodrinilo sodobnejše zdravstveno pojmovanje. Na njihovo mesto pa so stopili številni novi predmeti, razne vrste kuhinjskih desk, perilnikov itd. Kako hitro najde nov izdelek svoje mesto, nam je najboljši primer obešalnik za obleko. Zlasti okrog Roba in Karlovice je veliko hišnih obratov, ki se pečajo z izdelovanjem samo tega predmeta. Ne le doma, ampak tudi v inozemstvu je po njih vedno večje povpraševanje in letna proizvodnja 50.000 kosov je še veliko prenizka, da bi krila potrebo.[13]

6. Orodjarstvo

Krajevno je omejeno na vasi:

OLO Kočevje: Gora, Dolenje Laze, Makoša, Otavice, Rakitnica, Sodražica, Velike Poljane in Zapuže.

OLO Grosuplje: Krvava peč, Laze, Naredi, Podhojni hrib, Rapljevo, Struge, Velike Poljane in Zgonče.

OLO Postojna: —

Izdelki: grablje, vile, kosišča, toporišča, greblje, loparji, brezove metle, jarmi in kambe, kljuke in obroči (k vrvem), oselniki.[15]

Lesno orodjarstvo je nedvomno najstarejša stroka lesne domače obrti ne samo v tem delu Dolenjske in Notranjske, ampak vsepovsod po Slovenskem in ostalem svetu. Na tem ozemlju se je ta hišna obrt naselila, ali bolje rečeno obdržala v predelih, ki osrednje suhorobarsko jedro obkrožajo. Iz zahodnih vasi Male gore prehaja orodjarstvo v okolico Turjaka in zajema mokrško pobočje od Roba proti Krvavi peči, od tod pa vključuje še Rute. Okolica teh v pretežni večini osamljenih krajev je porasla z visokim grmičjem bukve, leske, jesena, drena, bresta, gabra, maklena, moke (makovnice) in drugih, ki dajejo obilo lesne snovi za izdelovanje takega orodja. Močnejša ravna debelca rabijo za ročaje k lopatam in motikam, loparjem in metlam, rogovilasta za grablje in vile, iz trdih grčavk pa so prej izdelovali še cepce. Za sekirna toporišča, krampe, rovnice in cepine uporabljajo močnejši cepek les bukve, jesena ali gabra. Te obdelajo z rezilnikom na rezilnem stolu. Zlasti v povojnem času, ko je pomanjkanje take robe veliko, je proizvodnja zelo velika ter jih narede čez leto 4—5 vagonov, to je 10 do 12 tisoč kosov.[13]

Kosišča delajo največ iz javorovega, jesenovega ali gabrovega lesa, in sicer z mizarskim orodjem na skobeljniku. Le desni držaj — kljuka je navadno iz naravne krivine.

Izdelovanje grabelj in senenih vil.[12]

Za grablje in senene trirogljate vile iščejo izdelovalci lepih ravnih debelc s somerno rogovilo. Ročaje — držaje — štile za vile orodjar najprej uravna in pravilno ukrivi, navadno kar na sončni strani kozolca. Oba rogovilina konca pričvrsti ali z žico priveže na notranjo stran kozolčeve late, ročaj pa naravna in tesno priveže, da se v upognjenem stanju suši. Tretji rogelj — palec dobi iz veje ali celo po dva hkrati, če primerno rogovilo razcepi. Ko je les dovolj presušen, ga obdela na rezilnem stolu z rezilnikom in zgladi z rašpljo. Vrha osnovnih rogljev okoniči — ošpiči, če ostaneta lesena, sicer jima pa pričvrsti železni, kovani konici, palec pa ostane v vsakem primeru lesen. Na ročaj ga pritrdi z žeblji in kovanim obročkom.

Več posla ima orodjar z grabljami. Grabljišče — ročaj dobro zgladi in uravna ter ga na debelejšem koncu razcepi na dva, ali pa z dvema podolžnima prerezoma tudi na tri dele, tako da ostane srednji najmočnejši. Pri razcepu včasi tudi ožge — opali les in ga preveže z žico ali nabije pločevinast obroček, da se mu ročaj ne cepi naprej. Oba razcepa proti konicama obreže in obkroži. Če dela ročaj na tri razcepe, jih zgladi in proti koncem stanjša. Grabljišče naredi tudi tako, da ga ne razcepi, ampak le stanjša vrh in zgladi. V razdalji za pedenj od vrha ga prevrta, skozi luknjo pa polkrožno ukrivi tanjšo leskovo palico. Včasi napravi tudi po dvoje takih lokov, ki jih pozneje zatakne v grabeljni greben.

Za čeljust — glavnik — greben — šapelj vzame gladko gabrovo, maklenovo ali javorovo lato in ji navrta s svedrom po tanjši strani vrsto lukenj za zobe. Luknje morajo biti nekoliko nagnjene na notranjo stran, da stoje zobje po strani. Najtrdnejši zobje so iz drena. Vsak zob posebej obreže z rezilnikom in ga zabije v luknjo, da pogleda na hrbtni strani iz letve. Vse končiče odreže z žago in ploskev poskoblja. Nato izravna zobe, da stoje v vrsti in pravi legi. Vsakega še obreže z rezilnikom in okoniči z rašpljo, da so vsi enako dolgi in na notranjo stran okoničeni.

Grabljišče na glavnik dobro pomeri, da v pravi smeri izvrta potrebne luknje, ter nasadi, da pogledajo konci vilic na drugi strani, ki jih »zanuta«, to je zagozdi z lesenimi klinčki, včasi pa tudi kar z žeblji, da se vilice ne morejo sneti.

Izdelovanje vil in grabelj se vedno bolj opušča, z njim se ukvarjajo le še stari preužitkarji samo v zimskem času. Celotna letna proizvodnja znese komaj 2000 kosov, čeprav je potreba po tem orodju vedno večja.[13]

7. Strugarstvo

Omejeno je na vasi:

OLO Kočevje: Grdi dol, Podklanc, Sodražica, Sušje, Zamostec in Zapotok.

OLO Grosuplje: Brinovščica, Hrustovo, Male Lašče.

OLO Postojna: —

Strugarski izdelki: krožniki, sklede, skledice, skodele, korci, valjarji, kuhinjska kladiva, pipe, ročke — roči — ročaji — ročniki, predalne glave —

glavice, ročaji za mizarsko in rezbarsko orodje, gobe za šivanje in gnetenje, spominski predmeti: šatulje in vaze, trktala — žvrklje — žvrkala, klekljarski vitli, šahovske figure, igrače: volk, ribniška marjanca, vitli za tekstilne stroje, kolesca za igrače, kovčja — žokala in kobovčki k pinjam, priprave za vezenje, čutare.[15]

Strugarstvo je bilo znano v Ribniški dolini kot hišna obrt le po mlinih ali domovih ob vodah. Pretežno so stružili na vodni pogon mlinarji in žagarji ob vodnih žagah, nožnih stružnic skoraj ni bilo in jih tudi danes manj poznajo. Taki hišni obrati so se pečali z izdelovanjem preprostih predmetov: krožnikov, skodel in šivalnih gobic, ročajev k raznovrstnemu orodju in pokrovcev — kobovčkov in kovčja k pinjam ter podobno robo.

V večji meri so se bavili s strugarstvom nekdanji oglarji, ki so kuhali oglje po gozdovih Male in Velike gore ter je bilo znano kot gozdno strugarstvo[21] še do konca minulega stoletja. Oglarji so imeli preproste, prenosljive stružnice, da so jih lahko prenašali od ene ogljenice do druge. Ko so pazili na kopo, da ni pregorela, so imeli dovolj časa, da so se lahko ukvarjali z izdelovanjem strugarskih izdelkov. Taka stružnica je imela močan podstavek s preprostim vretenom. Oglar jo je zabil v bližini kope kar v drevesni parobek. Na živo vejo bližnjega drevesa je navezal mehko in tanko vrv, ki jo je ovil okrog vretena, drugi konec pa pritrdil na podnožnik — drog, ki ga je pritiskal z nogo. Z vsakim pritiskom noge na podnožnik se je upognila tudi veja in pognala vreteno v nekaj obratov. Z odmikom noge pa je veja potegnila vrv nazaj, da se je vreteno zavrtelo v nasprotni smeri. To dvojno vrtenje je strugarju zadostovalo, da je stružil preproste predmete, največ skodele, korce, nosarke — plitve sklede z nosom, ki so jih največ rabili po Italiji za čiščenje riža. Globino posode je strugar poprej iztesal s posebno sekirico — teslom, ki je imela zaokroženo ostrino v prečni smeri. Dleta — strugi te svojevrstne strugarske obrti so bila nasajena na dolgih ročajih, ki so jih pri delu tiščali pod pazduho. Strugova konica z rezilom je bila prečno polkrožno zavita. Svoje posodje so oglarji izdelovali le iz mehke lipovine in bukovine. Deblo so le razpolovili in razrezali na kratke čokce; ki so jih pred struženjem obdelali s teslom in šele surovo obdelane ostružili.

Iz teh časov izvirajo še velike lesene sklede »tacolete« s premerom do 40 cm, ki so rabile po Italiji namesto peharjev. Te izdelke so nosili oglarji na sodraški trg in jih prodajali rešetarjem ali domačim trgovcem.[14]

Treba pa je pripomniti, da so tu oglarili ljudje iz Istre in Primorja, zaradi tega so izdelovali le tako robo, ki so jo poznali od doma. Ribničanje pa niso oglarili in se s te vrste strugarstvom niso pečali.

Strugarstvo na vodni pogon po mlinih in žagah pa se je do leta 1886. razširilo in spopolnilo v izdelovanju mnogovrstnih predmetov, da je postalo poslej obrt. V strugarnah se je vrtelo po 6 in več stružnic; te so izdelovale razne predmete tudi v mehkem lesu, ki so ga mogle izrabiti do najmanjših odpadkov. Veliko je k temu pripomogel J. Oberstar v Sodražici, ki se je izučil te obrti na dunajski obrtni šoli ter vodil potem doma največji obrat te stroke.[21]

Delno so se ukvarjali s strugarstvom tudi kolarji pri struženju kolesnih pest. Preprosto stružnično vreteno sta morala poganjati po dva pomagača, da je strugar mogel z dletom obdelati pesto.

Po vojni si je ribniško strugarstvo že dobro opomoglo od razdejanja in se razveseljivo krepi. Primanjkuje pa v domačih gozdovih javorovega lesa, ki ga v strugarstvu najbolj rabijo, in ga je treba že uvažati iz drugih krajev, da so potrebe krite.

8. Pletarstvo

Omejeno je na vasi:

OLO Kočevje: Globel, Gora, Sodražica, Zamostec, Žigmarice.

OLO Grosuplje: Črni potok, Dol, Kališče, Junče, Karlovica, Podkogel, Polzelo, Plesovo, Poznikovo, Podstrmec, Žaga.

OLO Postojna: Runarsko, Topol.

Izdelki: peharji, štrucnice, cekarji, torbice, košare, jerbasi, koši, koški, cajne, oprtni koši, košarice za kruh (plenirji — pelnirčki), sprave za jedilni pribor, žličniki, sprave za šivanje (košarice štrikarce in košarice flikarce), sprave za krtače, papirni koši, cvetličniki, zibke, sejalniki, procke, čolni.[15]

Pletarstvo je bilo do prve svetovne vojne razširjeno le po Dobrepoljsko-struški dolini, kjer so pletli največ oprtne koše, poljske košare — cajne itd. iz leskovih viter — skrajnic. V skrajnem kotu Sodraške kotline v Globeli, Zamostecu in Žigmaricah so ročno pletli le peharje, štrucnice in sejalnike iz ovsene slame, povite z vitrami. Pravo pletarstvo z vrbovino ima svoje pričetke v Zamostecu in Sodražici, sega pa v prva leta drugega desetletja, ko so začele ženske plesti iz tankih vrbovih šib košarice za kruh — plenirčke — pelnirčke, iz koruzne slame — ličkanja pa le predpražnike.[14]

K tej stroki je v predelih proti Suhi krajini pripadalo košarstvo, ki je zavzemalo znaten obseg. Oprtnih košev in poljskih košar — cajn iz plosko obrezanih leskovih palic — reber in opletenih z vitrami — skrajnicami ne vidimo danes več. Le tu in tam se še dobi preužitkar, ki si pozimi krajša čas s takimi posli in prinese izdelke o prvem pomladanskem sejmu naprodaj. Oprtni koši so imeli dvojno obliko: ozko — sloko ali pa trebušato — vampasto. Rabili so jih za seno pri pokladanju živini. Procke so trebušate košare z locnjem — držajem za prijemanje, čolni pa košare z ovalno obliko brez locnja. Po kmečkih domovih jih imajo za prenašanje manjših količin poljskih pridelkov ali plevela in kot tržno blago ne pridejo več v poštev.[2]

Pletarstvo z vrbjem se je začelo širiti v okolici Sodražice in Karlovice šele po prvi svetovni vojni kot žensko zimsko delo. Temu so veliko pripomogli večkratni pletarski tečaji ob koncu tretjega desetletja. Odslej se te robe izdeluje vedno več in jo je treba šteti med izdelke ostalih strok lesne domače obrti, ki zavzema zlasti v zadnjih letih vedno večji obseg. Domača vrbovina ne krije potreb in si jo hišne obrti dobivajo z ljubljanskega barja, Štajerske in Hrvaške. Prav to pomanjkanje je vzrok, da se v poslednjem času uspešno uveljavlja pletarstvo s koruzno slamo — ličkanjem, to pa še posebno iz razloga, da je tega gradiva tudi doma dovolj.

Skupno se danes peča s pletarstvom nad 180 hišnih obratov, ki narede čez leto 70 do 80 tisoč različnih predmetov v skupni vrednosti nad tri milijone dinarjev.[12]

9. Zobotrebčarstvo

Ta stroka je doma v grosupeljskem okraju in ljubljanski okolici in jo loči ostro očrtana meja od ostalih vrst lesne domače obrti, tako da se z nobeno ne križa. To so na ozemlju suhe robe najsevernejše vasi, ki jih je kakih 60, v njih pa približno do 800 družin, ki se pečajo s to stroko hišne obrti.[13]

Zobotrebec kot najmanjši proizvod lesne domače obrti ima svoj pričetek v navedenih krajih v začetku druge polovice prejšnjega stoletja in se je začel širiti od Ljubljane čez Barje proti jugu. Mejna črta se mu je pomikala po vaseh na pobočju Mokrca, turjaške strani proti Dobrepoljam in Višnji gori, toda ceste Rob—Dobrepolje—Krka—Višnja gora ni presegla. Pred 50 leti so izdelovali zobotrebce še po barjanskih vaseh, skoraj prav do ljubljanskega mesta. Kolikor se je pa ozemlje te stroke širilo proti jugu, toliko se je odmikalo od Ljubljane, kamor je vedno gospodarsko težilo. Večinoma so se s tem delom ukvarjale v zimskem času ženske in storjeno robo sproti nosile naprodaj v mesto. Blago je imelo nizko ceno, zaradi tega zaslužek ni bil posebno velik. Dovolj je bilo, če si je mogla izdelovalka z delom prislužiti čez zimo čevlje ali obleko. Zaradi tega je bila proizvodnja zobotrebcev vedno zelo nestalna in spremenljiva, odvisna že od boljše ali slabše letine. Bila je nekak izhod v sili in znak boljših ali slabših časov. Že po prvi svetovni vojni se je ta obrt močno opustila, ker je našlo prebivalstvo boljše zaposlitve drugje in se je držala le še daljnih vasi ljubljanske okolice okrog Roba, Golega, Turjaka in proti Dobrepoljam. Močno jo je dušilo fabriško blago, ki ga je bivša Jugoslavija uvažala iz Avstrije.

Za zobotrebce daje les vsakovrstno grmičevje, predvsem leska, dren, kaline, češminje; najslabše vrste delajo tudi iz smrekovine in jelovine. Debelina in dolžina palic nista odločilni, saj je za zobotrebec kmalu lesa dovolj. Palice nažagajo — narežejo na kratke, do 8 cm dolge konce, ki jih razcepijo na drobne, tanke dele in začno takoj obrezovati v gotove zobotrebce.

Delo se opravlja v hiši ob družinski mizi. Izdelovalka rabi le lesen debelejši nastavek — primožek (?), ki se da pritrditi ob mizni rob, da sega kakih 6—8 cm nadenj, in poseben nožiček, ki si jih delajo sami iz starih nerabnih kos. Nožek za obrezovanje klincev ima na 10—12 cm dolgem ročaju nasajeno kratko in ozko klino, obrnjeno nekoliko poševno. Po dobrepoljski in turjaški strani je nožičkova klina srpasto ukrivljena. Z levico nastavi zobotrebčarka razcepljeni košček lesa na primožek, z desnico ga obrezuje tako, da vleče rezilo od sebe proti zobotrebčevi konici. Z nekaj potezami je zobotrebec na enem koncu obdelan, nato ga obrne in prav tako obreže še po drugem koncu. Obrezane klince dene takoj na toplo peč, da se osuše in ostanejo beli.

Osušene zobotrebce zgladijo na ta način, da jih v platneni krpi manejo — drgnejo drug ob drugega, da so gladki in se svetijo. Popolnoma gotove

zvežejo po 60—100 kosov v butarice, prevežejo z močnim zelenim ali rdečim sukancem — hodno nitjo — ter so v tej obliki pripravljeni za prodajo.

Izdelujejo troje vrst zobotrebcev. Najboljše vrste so iz leskovine ali drena, pa tudi iz kaline in maklenovine. Po obliki so drobni, nekoliko sploščeni in z dolgo konico ter gladki in svetli. Druge vrste so lahko tudi iz navedenih lesov, so pa širši in slabše izdelani. Najslabše vrste so navadno le iz mehkega lesa, lipovine, topolovine, pa tudi iz smreke in jelke. Po obliki so široki in ploščati ter le na koncu kratko ošiljeni. Imenujejo se tudi oblanci, ker jih na posebnem ribežnu oblajo — ribajo. Debelejši les najprej nacepijo v tanke ploščice z debelino zobotrebčeve širine. Vsako posebej na rezilnem stolu z rezilnikom obrežejo in stanjšajo na ostrino. Te ploščice potisnejo skozi ribežen, ki jih nacepi in razreže v gotove zobotrebce.

Zobotrebčarji izgotove danes te robe nad dva milijona butaric v vrednosti poldrugega milijona dinarjev. Zobotrebce so klinčarji prodajali nekdaj neposredno ljubljanskim gostilničarjem in podobnim obratom ali trgovcem z leseno robo. Pozneje pa se je vse blago začelo stekati domačim prekupcem v Raščico, ki se šteje zaradi tega za trgovsko središče zobotrebčarstva. Ti so razpošiljali zobotrebce v vse kraje sveta: Italijo, Francijo, Anglijo, Ameriko in Avstralijo.[12]

Zobotrebec je zelo nestalen domači proizvod v sklopu lesnih strok hišne obrti, ki se da brez posebnih težav izdelovati mehansko s stroji. V najbližji bodočnosti bo odmrl, ker ga bo slej ali prej prevzela industrija.

10. Rešetarstvo in krošnjarstvo

Omejeno je na vasi Ribniške doline:

OLO Kočevje: Breg, Breže, Bukovica, Dane, Dolenje Laze, Dolenja vas, Globel, Grdi dol, Gorenje Laze, Gorenja vas, Goriča vas, Hrvača, Jelovec, Jurjevica, Kot, Lipovec, Lipovščica, Makoša, Nemška vas, Novi pot, Preska, Podklanc, Prigorica, Rakitnica, Ravni dol, Ribnica, Sajevec, Sinovica, Slatnik, Sodražica, Sv. Marko, Zavrata, Zapotok, Zadolje, Zamostec, Žapuže, Žigmarice, Žlebič.

OLO Grosuplje: Črnec, Brinovščica, Graben, Hojče, Sv. Gregor, Velike Poljane.

Izdelki: rete — rajte — rehte — dobroseje: velikost 26—30 col premera drobovtne, križarke, redke, cvitarce, goste. Imajo lahko leseno podno, pričvrščeno na obod z obročem, ali je podno napleteno na obod brez obroča, rete z žičnatim podnom, pletenim ali tkanim. Rešeta klobučarska z žičnatim ali lesenim dnom 24 col, rešeta — glavineki, redko leseno ali žičnato dno 24 col, rešeta — bikovska — bikovci, žičnato dno 24 col, rešeta — vinska, leseno dno 20 col, rešeta z lesenim podnom 16 col: bobovci, fižolova, plohi, šmolaci, ravšeljni — ravšlji, furmanska, ržena, pšenična, lanena in podbojci. Rešeta z napletenim podnom, široke vitre: mala 9—13 col, srednja 11—14 col, velika 15—16 col, ribiška 15—16 col. Tekančki — tkančki, leseno podno, goste ozke vitre, vel. 5—11 col (za pretlačenje — pasiranje sira, rib, paradižnikov itd.). Železna rešeta (podno iz železne, pocinkane, pobakrene, medene žične tkanine),

velikost 16 col: vinska (za robkanje grozdja), štakadurci (za malto in pesek), bobovci, rotarji, pšenična, stopna, grašna, ržena, lunčna, linzet, štapovci. Izdelovala so se tudi rešeta za tehnično uporabo iz fosforobroncaste žične tkanine. Sita: pekovska z žičnim podnom, vel. 18—20 col (podna iz železne, pocinkane, medene žične tkanine ali iz goste svile za razne vrste moke, velikost 7—15 col — navadna). Cedila s podnom iz pocinkane, medene žice, vel. 4—8 col. Škrniclji — škrniceljni z zavitim obodom in podnom iz medene žice (za precejanje juhe, mleka itd.). Sita za pretlačenje — pasiranje iz pocinjene ali pocinkane žice z dvojnim obodom, vel. 6—16 col. Žimnata sita: za tlačenje — pasiranje, iz bele ali črne žime, 6—16 col, anzerčki, safran, križavčki, ceglasta, dvanjstice (podna iz barvaste žime, razne gostote, vel. 7—13 col). Sita za moko, vel. 15 col: enojke, dvojke, trojke, četverke, peterke, šestice — svetle, šestice — črne, sedmice, stopna, srednja, rjavke (vsa z žimnatim dnom pod nazivom: ogrska — orange).

Rešetarstvo se ni pečalo samo z izgotavljanjem vsakovrstnih rešet in sit. S pridobljeno pravico samoprodaje, ki je bila dana Ribnici že pred 458 leti, je kot samostojna stroka vodila tudi vso prodajo suhe robe v domači proizvodnji. Da je bila ta naloga tesno združena ravno z rešetarstvom, so bili vzrok samo gospodarski oziri. Rešeto ni izdelek, ki bi se dal izgotoviti doma in prenašati ali prevažati na trg, ker zavzema preveč prostora. Veliko pripravneje je, da si rešetar naloži obodnih kolačev in poden ter iz njih rešeta sproti izdeluje.

Na svojih zdomarskih potih je rešetar spoznal, da poleg rešet lahko prodaja še druge izdelke suhe robe. Hišne obrti so si začele izmenjavati suhorobarsko blago, obodar je zamenjal obode s podnarjem za podna in sta lahko oba trgovala. V Sodražici so nastali domači sejmi, kjer so si izdelovalci zamenjavali robo in izpopolnjevali svoje krošnje z vsakovrstnim blagom. Med njimi se je sama po sebi, tako rekoč iz skupne stvarne potrebe, razvila posebna stroka hišne obrti, ki je izgotavljala rešeta in hkrati trgovala tudi z drugimi suhorobarskimi predmeti. Ne samo po sejmih in trgih, tudi od kmetije do kmetije in od hiše do hiše je začel suhorobar iskati kupcev.

Poleg razpečavanja lesnih izdelkov niso imeli rešetarji nič manjši pomen kot popravljavci pokvarjenih predmetov lesne stroke.

Vsekakor je bilo rešetarstvo s krošnjarstvom vse doslej važen činitelj v sklopu lesne domače obrti, ki bi verjetno brez njega že davno ugasnila. Zato najdemo Ribničana z oprtano krošnjo na ramah blizu in daleč po svetu. V tej samosvojosti so ribniški rešetarji vsako leto obšli poleg domačih krajev Hrvaško in Vojvodino, Istro in Dalmacijo, vse alpske dežele nekdanje Avstro-Ogrske in hodili čez Donavo na Češko, Ogrsko, v Galicijo in Romunijo. Po prvi svetovni vojni je bil zdomarjem trg zelo omejen. Italija jih je le delno pustila obžirati v zasedenem Primorju in Benečiji, pač pa je Avstrija dovoljevala krošnjarjenje po vseh svojih deželah v neomejenem številu. Našli pa so si novih trgov po Bosni, Srbiji in Črni gori in še niže.

Na Hrvaško in v Vojvodino rešetarji niso hodili s krošnjo, ampak so suho robo vozili s konji. Navadno so odhajali tja ob žetvi in prodajali rešeta

Do leta 1940 je rešetarilo po Jugoslaviji okrog 300 krošnjarjev, po Primorski in Zgornji Italiji le 23, po Avstriji pa 230. Zadnja predvojna leta so težke gospodarske razmere marsikoga prisilile, da je naložil v košaro nekaj ducatov lesenih žlic in kuhalnic, nekaj obešalnikov in krožnikov, pa nekaj zobotrebcev in s tem blagom na svojo roko krošnjaril po večjih krajih Slovenije. Takih priložnostnih krošnjarjev, med njimi tudi ženske in nedorasli otroci iz vseh krajev suhorobarskega ozemlja, je bilo nad tisoč.[7]

Oblast je izdajala krošnjarjem posebna dovoljenja, navadno za eno leto, s katerimi sta jim bila določena okoliš in čas za izvrševanje te obrti. Če je zdomar obžiral v inozemstvu, je bilo dovoljenje v zvezi s potnim listom. Dovoljenja so se glasila za posamezna mesta ali okraje, kjer je bil krošnjarjev rajon, in se je moral na sedežu oblasti vsakokrat tudi prijaviti. Rešetarja z rajonom je vsakdo predobro poznal in bi se z vsako nerednostjo pri ljudeh samo onemogočil za vselej. Svojega dobrega slovesa poklicni krošnjarji niso nikdar izgubili, ker bi ga samo sebi v škodo. Na njihov račun pa so šli prestopki prej omenjenih priložnostnih zdomarjev, kar ima še danes za prave rešetarje zelo neugodne posledice.

Pred 70 ali 80 leti je prinesel priden in varčen zdomar jeseni domov do 100 gld zaslužka ali pa je s Hrvaške pripeljal z vrečami naložen voz pšenice.[2] Zadnja predvojna leta pa si je prislužil na leto tudi do 50 ali 60 tisoč dinarjev. Iz te vsote je poravnal dolg za les in potrebščine, vendar mu je še toliko ostalo, da je svojo družino lahko oblekel in obul ter preskrbel z živežem čez zimo.

Rešetarstvo v zvezi s pravicami prostega trgovanja s suho robo je imelo brez dvoma velik gospodarski in duhovni vpliv na ribniškega malega človeka. V gospodarskem pogledu zlasti Ribniška dolina ni kazala po svoji zunanjosti, da pripada nad dve tretjini prebivalstva med kajžarje. Po svoji socialni ravni je stala nad povprečnostjo z ostalimi predeli Slovenije.

Stalni stiki s svetom in razgledanost po tujih krajih so suhorobarjem bistrili um in v največji meri pripomogli k njihovi naravni inteligenci. Marsikaj koristnega in uporabnega so znali presaditi na lastna tla. Zlasti v obdelovanju zemlje in sadjarstvu je bila Ribnica že davno med naprednimi kraji Slovenije. Svoje domove ima že davno oskrbljene z vodovodi in elektriko, ki ji z raznovrstnimi stroji opravlja gospodarska dela.

Po svojem značaju so ribniški rešetarji skromni v svojih osebnih zahtevah, požrtvovalni, v skrbi za svoje družine pa pridni in marljivi, da skoraj ne poznajo oddiha. Razgledani so in bistrega duha ter radi poprimejo za vsako delo in so spretni v ročnostih, ki jim leže v krvi . Ribničan se hitro znajde v vsakem položaju in si zna iz njega tudi pomagati. Obče je znana njegova šaljivost in šegavo razpoloženje, s katerim se duhovito brani zbadljivk, neredko sproženih na njegov račun. Rad je bahav in ponosen na svoje poreklo, na svoj dom in zemljo, ki je močno navezan nanjo. Pojoča govorica ga izdaja, pa najsi govori tudi tuj jezik. Značilna govorica je polna pristnih domačih izrazov, ki jih prepletajo duhovita rekla z izdatno mero življenjske modrosti ali pa jedkega podsmeha.[7]

S svoboščino prostega trgovanja se je odprl Ribnici »široki svet« in je pomenil za rešetarje izhod iz tesnih razmer, v katerih bi ostal, če ne bi znal izrabiti prilike s spretnostjo rok in bistrostjo svojega razuma.[6]

Lesna domača obrt med Kočevarji[9, 10]

V XIV. stoletju so se naselili južno od Jasnice proti Kolpi, po Rogu do Črmošnjic, na zahodni strani pa po gozdnatih predelih Goteniške in Borovške gore Nemci iz Zgornje Koroške in Türingena. Da so bili ti kraji že pred njihovim prihodom poseljeni s Slovenci, pričajo slovenska krajevna imena, ki so jih naselivši se Kočevarji sicer ponemčili, ni se pa dal zabrisati njih zgodovinski izvor. Pred prihodom Kočevarjev je bilo ozemlje strnjeno z ribniškim in je tudi pripadalo ribniškemu gospostvu.[3]

Verjetno je, da so novi naseljenci prinesli spretnost izdelovanja gotovih lesenih predmetov iz svoje domovine. Bogastvo lesa v neprehodnih gozdovih kočevskega ozemlja jim je nudilo vse pogoje, da so si jo lahko ohranili. Na skromni in malo rodovitni zemlji so si s to spretnostjo le zagotovili večje dohodke, ki so jih že imeli njihovi predhodniki in neposredni sosedje Ribničani. Teže bo danes ugotoviti medsebojne vplive na proizvodnjo suhe robe, ki so jo izdelovali prvi in drugi.

Kočevarji so bili omejeni v svoji hišni obrti bolj na posodarstvo. Rešet, njihovih sestavin, obodov in lesenih podnov, niso izdelovali. Šele pozneje so verjetno prevzeli od Ribničanov umetnost obodarstva, to pa le v neznatni meri, da so lahko izdelovali majhna sita in cedilca. Pač pa so Ribničanom klestili leskove palice za vitre in jih vozili naprodaj v Ribnico.[6]

V pretežni večini so se ukvarjali s posodarstvom. Izdelovali so škafe, brente, banjke, vedra, pinje in golide, zlasti majhno robo: putrške, škafce, navadno iz mešanega lesa — smreke in češnje ali bresta.

Znali so izdelovati žlice in kuhalnice, velnice in nečke. Da bi les pri nečkah ne pokal, so jih na plamenu obžgali in ožgano plast ostrgali. Po zunanji strani so vanje vrezavali razne krožne okraske, zvezde in črte. Velike, nad poldrug meter dolge in do 70 cm široke nečke so delali na ta način, da so jim globino izžigali z žarečim ogljem. Rabile so po domovih za mentrgo, neredko pa tudi za zibko.

V velikih množinah so izgotavljali pekovske loparje in kmetijsko orodje: grablje, vile, kosišča in razna toporišča. Delali so volovske jarme in kambe, oselnike, oralne pluge — drevesa, stiskalnice za mošt, žličnike in sklednike, zibke, pa tudi lesene zaboje in škatle.[10]

Leta 1885 ustanovljena lesno-obrtna šola v Kočevju je uvedla tudi strugarstvo in jih naučila rezbariti okvire. Stružili so krožnike in sklede, obešala za brisače, gobe za šivanje in podobno.

Lesna hišna obrt je bila med Kočevarji razširjena zlasti po roških vaseh in južno od Kočevja proti Kolpi. Vasi severno od kočevskega mesta ni zajemala.

Pred 50 leti se je ukvarjalo od 1241 hiš kočevskega okraja po raznih vaseh še 207 hišnih obratov z izdelovanjem lesenih predmetov. Z lesno domačo obrtjo so se še pečali po krajih: Stari log, Šemberk, Novi log,

Topli vrh, Zg. in Sp. Komolc, Kunče, Rdeči kamen, Podstenice, Muha vas, Mokra gorica, Štale, Ribnik, Zg. Srednja vas, Topla gorica, Dolgi dol, Stene, Rajhenav, Koprivnik, Golobinjek, Gorica, Resje, Mozelj, Rajndol, Verderb, Verdreng, Spodnji log in Ravne.

Letna proizvodnja je bila dokaj velika: 40.000 škafov, 3000 veder, 2000 keblic, 10.000 putrhov, 2000 sodčkov (za kaviar in kumarice), 8000 keblic za mleko, 200 keblic za moko, 100 sodčkov za jesih, 4000 obodnih kolačev, 3000 velnic, 3000 pinj, 3000 korcev, 600 zajemalk, 4000 pekovskih loparjev, 2000 polšjih pasti, 200 zibk, 200 mešalk za mlekarstvo, 340.000 skodel (za pokrivanje streh) in 100 parov cokel.[10]

Skupna vrednost storjenega blaga je znašala okroglo 35.000 gld. Dnevni zaslužek izdelovalca je bil 50 kr do 1 gld.[10]

Predmete posodarske stroke so izdelovali izključno na domovih v zimskem času, loparje in strešne skodle pa tudi poleti, navadno kar v gozdu. Pretežno večino storjene robe so spečali Kočevarji sami s krošnjarstvom po domačih krajih, zlasti po Hrvaškem. Domači prekupci v Kočevju so del robe pokupili in jo prodajali večinoma v Trst in v Grčijo.

Močno izseljevanje v Ameriko v začetku stoletja, še v večji meri pa samo krošnjarstvo, je bilo vzrok, da je začela proizvodnja pešati in je zadnja leta pred drugo svetovno vojno skoraj popolnoma zamrla. Le še nekaj posameznikov v okolici Starega loga je ostalo zvestih stari tradiciji, ki so izdelovali le še majhne putrške po ½ do 1 litra prostornine.

Kočevski krošnjarji so začeli opuščati prodajo svojih lesnih proizvodov in prekupčevati s slaščicami. Po Dunaju in vseh večjih mestih so pozimi pekli kostanj in krompir ter pozabljali na dom in se mu popolnoma odtujili.[3] Fašistični predvojni duh, ki je vel iz rajha, jih je preslepil, da so se leta 1941 izselili. Ostanke njihove nekdanje hišne obrti je do malega uničila vojna. Pač pa še hrani Posavski muzej v Brežicah njih zapuščino, ki jo je ob izselitvi prevzel od nekdanje kočevske zbirke.

Vsi predmeti kočevske lesne domače obrti kažejo skrbno in lično izdelavo, vendar se od ribniške suhe robe v marsičem razlikujejo. Že številčnost in raznolikost teh izdelkov sta znatno manjši. Posodje, škafi, vedra, banjke itd., je v dnu širše in skoraj z navpičnimi dogami. Leseni obroči so številnejši, ožji in tanjši ter imajo skrbno prikrite sklepe. Prav lično so izdelane pinje, putrhi in barigle, ki nosijo po pet obročev na vsaki strani. Barigle in bariglice so bile ovalne oblike in na spodnji strani sploščene. Vehina doga je imela močnejši pravokotni nastavek, dvakrat prevrtan za gibljivo ročko na vrvcah ali žici. Cedila in cedilca so bila majhna in na škrnicelj zavit obod. Leseni oselniki, iz javorovine, brestovine, češnjevega ali tudi orehovega lesa, so bili navadno okrašeni s črtami in globokim rezom. Tudi volovski jarmi, samci ali dvojniki, so bili vedno lepo okrašeni in lično izdelani. V posodarstvu so v veliki meri uporabljali dvojni les: smreko ali jelovino in brestovino, češnjo ali češpljo. Ponekod še danes vidimo take solnice, kjer se dožice izmenjavajo. Za obroče so rabili vrbo, dobrovito pa tudi drenovino in češminje (zaradi rumene barve). Žličniki in skledniki so bili lepo in pravilno rezljani in okrašeni.

Poznali so obode iz bukovega lesa in se v precejšnji meri ukvarjali ž njimi, vsaj kolikor so te vrste robo potrebovali za svoja sita in cedila, medtem ko jih ribniška roba ne pozna.

Iz leskovih viter so pletli oprtne koše in košare, ki pa niso kazale v gradnji in po zunanji obliki dovršenega okusa in spretnosti ribniških izdelkov, zlasti ne tistih iz Strug in Suhe krajine.

Današnje stanje

Če hočemo pravilno presoditi današnje stanje lesne domače obrti v zapadnem delu Dolenjske, nam more biti edino merilo naš petletni načrt. Člen 5. tega zakona za Slovenijo pravi: »Dvigniti in razširiti domačo in umetno obrt v čipkarstvu, suhi robi, lončarstvu, keramiki, pletarstvu, sitarstvu, umetnem ključavničarstvu in kovaštvu od 34 milijonov na 90 milijonov dinarjev«, člen 13. istega zakona pod naslovom Obrt, pa: »Dvigniti domačo, hišno in umetno obrt, tako med drugimi suho robo v Ribnici, Sodražici in Velikih Laščah (z navedbo ostalih obrti po Sloveniji). Nuditi tej vrsti obrtnikov strokovno in materialno pomoč. Organizirati odkup njih izdelkov, poskrbeti za prodajo na domačem trgu ter na predvojnih in novih tujih tržiščih.«

Na str. 263. je označena vrednost domače in umetne obrti:

1939: 34 mil., 1951: 90 mil., v %: 265.

Uzakonjeni petletni načrt šteje lesno domačo obrt med važne gospodarske panoge in ji z zakonom zagotavlja dvig in okrepitev, kajti za izdelke celotne lesne hišne obrti danes še nimamo nadomestil z industrijsko proizvodnjo. Še vedno je ta obrt gospodarsko važna, ker izdeluje predmete široke potrošnje, ki so potrebni v gospodarstvu in gospodinjstvu, ki se pa zaenkrat še ne dajo industrializirati. Zato je potrebno, da ostane njih proizvodnja v okviru domače ali hišne obrti, ki prav zaradi svoje potrebe zasluži tudi vso podporo in pomoč ljudske oblasti.

Izdelovanje suhe robe kot domača obrt ni važno samo za kritje domačih potreb v notranjosti države, ker je še vedno iskano izvozno blago, ki si je že davno osvojilo tudi tuja tržišča.

Če pa primerjamo celotno proizvodnjo pred vojno in po vojni, lahko ugotovimo samo znatno nazadovanje in padec v vseh njenih zvrsteh. (Glej pregled proizvodnje v letih 1900—1931—1949!)

Nikakor nas ne sme zavesti v zmotno presojo le označena skupna vrednost izdelanega blaga, ki so se mu cene po vojni le dvigale in je končna vrednost še vedno sorazmerno visoka. Pač pa močno nazaduje in pada množična značilnost lesne domače obrti in šteje danes le še tretjino predvojnega stanja.[13] V glavnih strokah suhe robe, v obodarstvu, podnarstvu, posodarstvu in žličarstvu so danes zaposleni le še starejši ljudje, ki niso več za težja dela. Lansko leto je bila proizvodnja še nekako na višku, letošnjo pomlad pa so ji odtegnili za gozdno delo sposobne moške, ki so šli v gozdno ali lesno industrijo, veliko tudi v težko industrijo.[13]

Suhorobarstvo je danes brez vsakega naraščaja, ki je tudi zaposlen v industriji ali na drugih gospodarskih popriščih.

Obodarski in posodarski stroki ne krijejo potreb po lesu domači gozdovi. Gozdni predeli z obodarskim in posodarskim lesom so do malega izsekani. Po primerni les hodijo suhorobarji že v Rog in na novomeško stran in imajo s prevozom velike ovire.[16] Podobne težave s trdim lesom imata žličarska in kuhalničarska stroka ter strugarstvo. Po vojni se javorov les uvaža iz drugih krajev. Iz istih vzrokov peša tudi ročno mizarstvo.

Tem bolj pa raste proizvodnja v pletarstvu, zlasti z izdelki iz koruzne slame — ličkanja, ker je tega gradiva tudi doma dovolj.[13]

Mnogi hišni obrati so opustili delo zaradi previsokega obdavčenja hišnega donosa, ki ga premajhne domačije kočarjev in kajžarjev ne prenesejo. Najbolj je v nazadovanju podnarska stroka, ki je lansko leto še natkala deset tisoč poden, kar je komaj četrtino predvojne proizvodnje, letos pa niti tega ne bo več dosegla.[10, 12, 13]

Vso trgovino s suho robo v tu- in inozemstvu vodi danes DOM (Drž. prodajni zavod za domačo in umetno obrt v Ljubljani). Pri posameznih zbirališčih blaga ima redne izdelovalce z obvezno oddajo določenega števila izdelkov na meseč, za kar prejemajo ti živilske nakaznice in oblačilne karte. Ima tudi na Jurjevici in v Sodražici svoji delavnici za gotova sita in rešeta. V njih je zaposleno le neznatno število rešetarjev, ki ne morejo z izdelki zadostiti stvarnih potreb trgovine.[13]

Krošnjarstvo je v kočevskem okraju popolnoma ukinjeno, medtem ko so začeli krošnjariti suhorobarji iz velikolaške okolice, spadajoče pod OLO Grosuplje, ki to obrt še dopušča.

Celotna lesna domača obrt je brez lastne organizacije in brez enotnega vodstva. Posamezni krajevni ljudski odbori ali kmetijske zadruge imajo ponekod osnovane posebne odseke za domačo obrt, ki prevzemajo storjeno robo in jo oddajajo DOM-u.[13]

Največja domača obrt še danes nima svoje strokovne šole, ki bi skrbela za višjo strokovno izobrazbo svojega naraščaja in skušala uvesti mehanizacijo dela z industrijsko proizvodnjo izdelkov.

Industrializacija suhe robe je še vedno odprto vprašanje, ki ni rešljivo brez povezave z ostalimi gospodarskimi pogoji ozemlja. To je dobilo po vojni sicer obsežno gozdno in lesno industrijo, da danes vključuje veliko število prebivalstva, kar vsekakor pomeni razbremenitev glede na preobljudenost pokrajine. Treba je rešiti še posestveno razdrobljenost in razkosanost. Upoštevati bo treba tudi značaj ribniškega malega človeka, njegove ustvarjalne in trgovske sposobnosti in ga zaposliti ob življenjskih pogojih nove stvarnosti, ki mu ne smejo hromiti njegovih duševnih vrlin in ga potiskati na nižjo gospodarsko raven. Dobro je treba presoditi, katere stroke te hišne obrti je možno industrializirati, kakor tudi oblike take proizvodnje, ki je lahko skupna ali pa se more deliti po hišnih obratih.

Da bo mogoče domačo obrt industrializirati, je v prvi vrsti odvisno od strokovnega delavstva, ki ga more dati le dobro zasnovana lesna strokovna šola. Sodražica, ki je že od nekdaj osredje suhe robe in se je že desetletja brez-

uspešno potegovala zanjo, ima sedaj pripravljene potrebne prostore v poslopju nove ljudske šole, ki čakajo opreme, strokovnjakov in učencev.[12]

Letno količino 3000 kbm mehkega in 2000 kbm trdega lesa, ki prihaja v poštev, je treba lesni domači obrti zagotoviti. Dobila naj bi za svoje potrebe svoje lastne revirje za izsekavanje, ker gre tu za izrabo lesa v proizvodnji dovršenih izdelkov, kar je vsekakor gospodarsko pomembnejše kakor le polizdelki v deskah in tramih.[13]

Treba je ugotoviti, da v sedanjem položaju ribniške suhe robe nimajo široki potrošniški krogi danes nikogar, ki bi jim popravljal pokvarjene predmete, kar pomeni v gospodarstvu dvojno škodo. Zaradi malenkostnih okvar si mora potrošnik kupiti nov izdelek, kar ga veliko stane. Trg s tem izgubi predmet, kar lahko v zunanji trgovini mnogo pomeni.[16]

Razkosanost lesne domače obrti na štiri politične okraje: Kočevje, Grosuplje, Postojna in Ljubljana-okolica, od katerih ima do nje vsak drugačne odnose, je velika ovira dvigu in njeni okrepitvi.[13] V današnji demokratični dobi je še večja napaka, da suha roba nima skupne organizacije in enotnega notranjega vodstva. Kolikega pomena bi bila taka ustanova na poti v industrializacijo, za vodstvo svoje trgovine in upravljanje gospodarstva z lesom in vsemi potrebščinami, ki bi si sama s svojimi ljudmi urejala življenjsko pot v skladu s stvarnostjo sodobnega socialističnega pojmovanja, kakor se samouprava že uvaja v tovarne in industrijska podjetja. Vsako drobljenje skupnosti pomeni le slabitev notranjih sil, ki v svojem okolju ne morejo donašati tistih koristi, kakršne more ustvariti le močna in enotna skupnost.

Oblike ustroja lesne domače obrti bodo morale temeljiti v novi stvarnosti predvsem na gospodarskih pogojih ribniškega malega človeka. Donos kmetijstva ne dosega minima njegovih življenjskih potreb. Zaradi tega si jih mora dopolnjevati z delom v svoji tradicionalni domači obrti. Če ga tako doseže, je to tudi že njegov maksimum. S takim pogledom na celotno suhorobarsko obrt bi bilo že doslej lahko marsikaj drugače, kar bi imelo vsekakor ugodnejše posledice za njen obstoj in uspešnejši razvoj.

Pregled proizvodnje suhe robe od 1900—1949

Leto	Obodi	Podna	Gotova rešeta	Posodje	Žlice in kuhalnice	Ročni miz. izdelki	Strug. izdelki	Pletar. izdelki	Orodje	Zobotrebci	Vrednost
	kolačev	kosov	kosov	kosov	ducatov	kosov	kosov	kosov	kosov	butaric	gld — din
1900;											
Ribnica Sodražica Velike Lašče	400.000	300.000	92.000	40.000	250.000	20.000	60.000	1.000	?	?	500.000 gld
Lož	—	—	—	201.000	133.000	?	—	—	—	—	40.000 „
Kočevje	4.000	—	?	65.300	21.200	?	?	?	4.000	—	35.000 „
1939;											
Ribnica Sodražica Velike Lašče Bloke	100.000	40.000	10.000	60.000	15.000	60.000	60.000	5.000	10.000	?	3,500.000 din
Kočevje	—	—	—	5.000	?	?	?	?	—	—	50.000 „
1949;											
OLO Kočevje Grosuplje Postojna	60.000	10.000	100.000	60.000	45.000	200.000	100.000	70 000	20.00	2 mil.	31,160.000 „

Pregled strok ribniške suhe robe v letu 1949

Tek. št.	Stroka	OLO Kočevje		OLO Grosuplje		OLO Postojna		OLO Ljubljana okolica		Skupno		Število izdelkov	Vrednost v din	Poraba lesa m	
		vasi	h. o.	vasi	h. o.	vasi	h. o.	vasi	h. o.	vasi	h. o.	kosov		mehki	trdi
1	Obodarstvo	13	70	25	136	1	2	—	—	39	208	kol. 60.000	7,800.000	2.000	—
2	Podnarstvo	20	43	—	—	—	—	—	—	20	43	10.000	350.000	—	—
3	Posodarstvo	12	36	35	50	—	—	—	—	47	86	60.000	9,000.000	1.800	—
4	Žličarstvo kuhalničarstvo	5	14	13	14	6	20	—	—	24	48	dct. 5.000 40.000	40.000 3,970.000	— —	800
5	Ročno mizarstvo	5	26	5	7	1	2	—	—	11	35	200.000	3,000.000	—	300
6	Strugarstvo	6	7	2	2	—	—	—	—	8	9	100.000	2,000.000	—	500
7	Orodjarstvo	6	15	18	50	—	—	—	—	24	65	2.000	200.000	—	—
8	Pletarstvo	5	119	9	60	2	2	?	?	16	181	70.000	3,000.000	—	—
9	Zobotrebci	—	—	28	420	?	?	34	380	52	800	2,000.000	1,500.000	—	—
10	Rešetarstvo	37	547	7	53	?	?	—	—	44	600	100.000	5,000.000	—	—
	Skupno	109	877	142	792	10	26	34	380	285	2.075		35,860.000	3.800	1.600

LITERATURA IN VIRI:

1. J. Göderer, Razvoj lesne domače obrti v Sloveniji. Gozdarstvo v Sloveniji. Lj. 1923.
2. J. Jovan, Domači obrti na Kranjskem, DiS 1903.
3. Kočevski zbornik, Lj. 1935.
4. Krajevni leksikon Dravske banovine, Lj. 1937.
5. A. Mrkun, Obrt in trgovina velikolaškega okraja, Lj. 1943.
6. Ing. V. Putick, Geografski in geološki opis Slovenije, Gozdarstvo Slovenije, Lj. 1923.
7. J. Rus, Suha roba, brihtna Ribnica in široki svet, Lj. 1930.
8. J. Rus, Suha roba ali ribniški mali človek, Lj. 1941.
9. J. Rus, Das Unterkrainer Karstgebiet, 1912 (rokopis).
10. A. Skubic, Zgodovina ribniške dekanije (rokopis).
11. J. Trošt, Zdomarji, Dolenjska, Lj. 1938.
12. J. Knabl, Die Holzwaren-Hausindustrie in Unterkrain. Die Holzverarbeitende Hausindustrie Österreichs, hg. y. G. Laubeeck 1900.
13. H. Tauss, Bericht der k. k. Gewerbeinspektoren über die Heimarbeit in Osterreich, III. B. 1901.
14. J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain, 1689 (III. knjiga).
15. J. Trošt, Zemljevid kočevskega okraja, Lj. 1937.
16. Arhiv zadruge Suha roba v Sodražici, 1946—1948.
17. Podatki: Drž. zavod za domačo in umetno obrt v Ljubljani, podružnice Sodražica, Jurjevica in Velike Lašče.
18. Predvojna trgovina s suho robo: E. Ivanc, Sodražica.
19. Sedanje poslovanje s suho robo: A. Ivanc, Sodražica.
20. Obodarstvo: Hočevar Jože, Globel št. 11.
21. Podnarstvo: Klun Anton, Bukovica št. 6; Šega Janez, Sajevec.
22. Posodarstvo: Oblak Janez, Sinovica; Mihelič France, Lipovščica.
23. Žličarstvo in kuhalničarstvo: Vesel Janez, Sodražica št. 121.
24. Ročno mizarstvo: Vesel Anton, Petrič Jože, Sodražica.
25. Strugarstvo: Oberstar Jože, Sodražica, št. 47; Pakiž Janez, Zamostec.
26. Orodjarstvo: Lovšin Janez, Makoša.
27. Zobotrebčarstvo: Dolšina France, Raščica.
28. Rešetarstvo: Gornik Janez, Kot pri Ribnici; Šilc Franc, Grdi dol; Marolt Anton, Gorenja vas.

Résumé

LES ARTICLES DE BOIS, MÉTIER À DOMICILE DE LA BASSE CARNIOLE

Le métier à domicile le plus ancien en Slovénie, celui qui s'est conservé jusqu'à nos jours dans ses formes les plus primitives, c'est la confection des articles de bois, utilisés surtout dans le ménage et dans l'économie domestique. Ce métier, très répandu encore de nos jours, est pratiqué par la population de l'extrémité ouest de la Basse Carniole ainsi que par celle de la partie est de la Carniole Intérieure. Le centre de cette industrie se trouve situé au nord du bourg de Ribnica, d'où la dénomination courante de ces produits caractéristiques: Articles de bois de Ribnica (voir ci-joint la carte géographique relative aux articles de bois de la Basse Carniole).

Aujourd'hui encore les paysans de Slovénie ont, pour une bonne part, l'habitude de confectionner eux-mêmes les outils dont ils ont besoin. C'est là que nous pouvons chercher les origines de ce métier à domicile. Peu à peu les articles fabriqués à domicile ont pris de la valeur comme marchandise de marché. Les branches de la fabrication se sont multipliées et finalement les producteurs se sont limités à des sortes d'articles déterminées. Ce métier est exercé exclusivement par les petits paysans et les journaliers qui ne s'y livrent qu'au cours des mois d'hiver. Les membres de leurs familles y consacrent 200 à 250 jours par an. Jamais aucune loi professionelle n'a entravé le libre exercice de ce métier à domicile.

Dès longtemps les articles de bois de Ribnica figurent parmi les marchandises traditionelles de nos marchés. C'est ce que prouve aussi une charte de foire de la ville de Lož (XIVe s.) qui en fait mention à côté du bétail, des céréales et des tissus. En l'an 1492 déjà, le bourg de Ribnica obtint de l'empereur Frédéric III une licence spéciale qui permettait à sa population le commerce libre des articles de bois. Ce privilège eut la plus grande influence sur le développement ultérieur de la production des articles de bois sur ce territoire. La fabrication et le commerce n'étaient plus désormais limités aux besoins domestiques; ils devinrent la force motrice qui poussa toutes les petites gens, leur permettant de s'assurer par là des revenus modestes, mais constants. C'est un fait caractéristique que ce métier est demeuré, pendant tout le temps de son existence, sans aucune influence extérieure ni instruction professionnelle. Dans les maisons il passa de génération en génération, et c'est ainsi qu'il put se maintenir jusqu'à nos jours.

La marchandise fabriquée au cours de la semaine était portée aux foires périodiques de Sodražica qui est encore de nos jours le marché principal pour les articles de bois. Là les producteurs échangeaient leur marchandise contre d'autres produits, ou la vendaient aux commerçants du pays. La plus grande partie des articles de bois de Ribnica était débitée par les colporteurs-vanniers eux-mêmes à travers toute l'Europe centrale. L'Adriatique était la voie naturelle pour l'exportation des articles de bois vers l'Afrique et même les Indes.

Le métier à domicile des articles de bois de Ribnica peut être divisé en dix branches:

1° Fabrication de cercles. Avec le bois de pin ou de sapin, facilement fendable, on exécute des cercles pour cribles et tamis.

2° Fabrication de fonds de cribles. On execute des fonds de cribles en bois.

3° Fabrication de récipients. On exécute toutes sortes de récipients, à partir des cuves et baquets aux petits tonneaux et barils.

4° Fabrication de cuillères ordinaires et cuillères à pot.

5° Menuiserie à main. Celle-ci produit de menus articles de ménage.

6° Fabrication de l'outillage. On fabrique les instruments agricoles en bois; c'est la plus ancienne branche du métier à domicile à base de bois.

7° Tournage. Celui-ci s'est développé, en tant que métier à domicile, près des scieries à eau et des moulins. Les anciens charbonniers se livraient dans les forêts à un tournage adapté aux circonstances.

8° Vannerie. Jusqu'à la première guerre mondiale celle-ci ne s'occupa que de la confection de corbeilles et de paniers en osier. On tressait les semoirs et les paniers à pain avec de la paille d'avoine consolidée par des liens d'osier.

9° Fabrication de cure-dents. Cette branche remontait, il y a 50 ans, à peu près jusqu'à Ljubljana. Le bois en est fourni par diverses espèces de buissons.

10° Fabrication de cribles et tamis. Elle avait une double tâche. Les cribliers n'achetaient ordinairement que les cercles et les fonds, et quelques autres articles finis. Au cours de leurs tournées, ils exécutaient les cribles au fur à mesure de la demande. Par la même occasion ils débitaent aussi d'autres articles. En même temps il réparaient dans les fermes le matériel détérioré. De cette façon ils parcouraient tous les pays de l'ancienne Autriche-Hongrie, même au-delà du Danube. En Croatie et en Slavonie ils échangeaient leur marchandise contre des céréales.

Production des articles de bois parmi les habitants de Kočevje

Les Allemands de Kočevje, installés depuis le 14e siècle dans le pays situé au sud de Ribnica et s'étendant jusqu'à la Kolpa, ont probablement apporté avec eux leur adresse à confectionner des articles de bois. Il est difficile aujourd'hui de délimiter les influences réciproques sur la production des colons de Kočevje et des Slovènes qui y vivaient déjà auparavant.

Les produits en bois de Kočevje qui portent plutôt sur la confection de récipients et des outils, se distinguent fortement par leur forme de ceux de Ribnica. Avec les cercles de hêtre on fabriquait aussi des petits tamis et des passoires qu'on enroulait simplement en forme de cornets. Le travail est soigné et élégant. Mais la production de Kočevje ne connaît qu'environ 38 articles, alors que celle de Ribnica en comptait plus de 122 en 1908 et plus de 500 avant la dernière guerre.

Les habitants de Kočevje, eux aussi, colportaient les articles de bois. Après leur départ en 1941 les restes de leur métier ont été anéantis par la guerre. Le musée de Brežice conserve quelques'uns de ces articles, reçus, lors de l'émigration des Allemands, de l'ancienne collection de Kočevje.